

ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ ТА ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ В УКРАЇНІ:

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ВИННИХ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДОПОМОГИ ЖЕРТВАМ

2020 р.

УДК 341:342:343.8:323

П...

Авторський колектив: **Ю. Асеев, О. Баум, О. Гнезділова,
С. Дмитрієвський, О. Євсеев, Є. Захаров,
Д. Коваль, С. Кривенко, А. Маляр,
О. Мартиненко, В. Новікова, Г. Щербак**

Дизайн та верстка: **В'ячеслав Боднар**

Аналітично-консультативна підтримка: **Алла Блага, доктор юридичних наук**

П.... **Перехідне правосуддя та збройний конфлікт в Україні: проблеми притягнення винних до відповідальності та допомоги жертвам науково-практичне видання (скорочений варіант) / Асеев Ю., Баум О., Гнезділова О. та ін .; під заг. ред. Мартиненка О., 2020, 42 с.**

ISBN

Підготовлені матеріали є підсумком дворічної роботи групи українських і російських експертів, що займаються темою «Перехідне правосуддя в контексті збройного конфлікту на Донбасі» на базі міжнародної платформи громадянського суспільства CivilM +. Робота здійснювалася в рамках проекту DRA e.V. «Діалог за взаєморозуміння та право: європейські НУО разом за подолання конфлікту на Донбасі», завдяки підтримці Федерального Міністерства закордонних справ Німеччини.

Auswärtiges Amt

Зміст публікацій є думкою авторів і не обов'язково відображає позицію окремих членських організацій або експертів платформи CivilM +

© Асеев Ю., Баум О., Гнезділова О., Дмитрієвський С., Євсеев О., Захаров Є., Коваль Д., Кривенко С., Маляр А., Мартиненко О., Новікова В., Щербак Г.

ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ ТА ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ В УКРАЇНІ:

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ВИННИХ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДОПОМОГИ ЖЕРТВАМ

ЗМІСТ

Список скорочень	4
Вступ	5
1. Перехідне правосуддя в реаліях збройного конфлікту на сході України	8
1.1. Перехідне правосуддя в Україні: початок процесу	8
1.2. Роль Платформи CivilM + у розвитку перехідного правосуддя в Україні	9
2. Притягнення до кримінальної відповідальності в Україні за вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності в період міжнародного збройного конфлікту	11
2.1. Складнощі притягнення до кримінальної відповідальності.	11
2.2. Слідча та судова практики	12
2.3. Розслідування воєнних злочинів, скоєних представниками незаконних збройних формувань, які воюють на боці т.зв. «ЛНР» та «ДНР».	15
2.4. Підходи до заочного судочинства в Україні	15
3. Кримінальна юстиція РФ: Практика притягнення до відповідальності за участь у збройному конфлікті на сході України	16
4. Міжнародний кримінальний суд: Перспективи переслідування за скоєні на території України воєнні злочини та злочини проти людяності	21
4.1. Підстави для застосування юрисдикції Суду	21
4.2. Перспективність механізму універсальної юрисдикції.	24
5. Жерти збройного конфлікту на сході України	25
5.1. Класифікація жертв збройного конфлікту	25
5.2. Загиблі, поранені.	25
5.3. Зниклі безвісти	26
5.4. Незаконно позбавлені волі і такі, що незаконно утримуються під вартою.	27
5.5. Жерти тортур і жорстокого поводження	29
5.6. Жерти сексуального та ґендерно зумовленого насильства	31
5.7. Жерти посягань на людську гідність, військові та цивільні особи	31
5.8. Ув'язнені, які перебувають в установах виконання покарань на неконтрольованій урядом території.	32
5.9. Жерти переслідувань на неконтрольованій урядом території за ознакою приналежності до групи.	32
5.10. Люди, що втратили житло та інше майно через військові дії. Збиток, нанесений населеним пунктам Донецької та Луганської областей, які постраждали від збройного конфлікту	33
6. ВПО як нова соціальна проблема України	34
6.1. Соціальна допомога	34
6.2. Житло.	36
6.3. Перетин контактної лінії	36
6.4. Вибірчі права ВПО	36
6.5. Соціальна інтеграція ВПО	36
Висновки	37
Рекомендації	40

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АТО	антитерористична операція
ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
ВПО	внутрішньо переміщена особа
ВР України	Верховна Рада України
ГПУ	Генеральна прокуратура України
ДНР/ЛНР	так звані «Донецька Народна Республіка» та «Луганська Народна Республіка»
ЄС	Європейський Союз
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЗЗФ	законні збройні формування
ЗМІ	засоби масової інформації
ЗСУ	Збройні сили України
КК	Кримінальний кодекс
КПВВ	контрольний пункт в'їзду-виїзду
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МБ	ГО «Мирний берег»
МВС	Міністерство внутрішніх справ
МГП	міжнародне гуманітарне право
МКС	Міжнародний кримінальний суд
ММПЛ	Моніторингова місія Управління Верховного Комісара ООН з прав людини
НЗФ	незаконні збройні формування
НКО	некомерційні організації
НПУ	Національна поліція України
ОДА	обласна державна адміністрація
ОРДЛО	окремі райони Донецької та Луганської областей
ОТГ	об'єднані територіальні громади
РС	Римський статут
РФ	Російська Федерація
СБУ	Служба безпеки України
УВКБ ООН	Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців
УВКПЛ ООН	Управління Верховного Комісара ООН з прав людини
УВП	установа виконання покарань
УВП	установа виконання покарань
УВС	управління внутрішніх справ
УГСПЛ	Українська Гельсінська спілка з прав людини
ХПГ	ГО «Харківська правозахисна група»

Вступ

За попередньою оцінкою Канцелярії прокурора Міжнародного кримінального суду, в умовах паралельного протікання збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного характеру, в Україні були здійснені, щонайменше, такі воєнні злочини, як умисний напад на цивільних осіб, цивільні об'єкти та об'єкти, що перебувають під захистом, умисне вбивство, катування та нелюдське або жорстоке поводження, згвалтування та інші форми сексуального насильства. Експерти неурядових організацій задокументували також факти таких злочинів, як насильницьке зникнення, використання охоронюваних осіб як «живих щитів», переслідування ідентифікованої групи (роми, члени ЛГБТ-спільноти, віруючі), злочини проти ув'язнених, які перебувають під вартою в установах на непідконтрольній уряду території.

Наявність перерахованих негативних факторів роблять необхідним вивчення досвіду, накопиченого постконфліктними державами в рамках наявних підходів щодо подолання наслідків збройних конфліктів: перехідне правосуддя (Transitional Justice), «Роззброєння, демобілізація та реінтеграція» (Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR), миробудівництво (Peacebuilding).

Одночасно потреби сучасної ситуації на сході України вимагають аналізу міжнародних та національних механізмів, що дозволяють об'єктивно оцінити дії осіб, які беруть участь у збройному конфлікті; відновити права, забезпечити соціальний захист та відновлення прав жертв конфлікту; розробити державні програми щодо компенсації збитків, завданих населенню. Розгляд перспектив кримінального переслідування осіб, які вчиняють воєнні злочини, паралельно з аналізом проблем жертв конфлікту може допомогти сформуванню ефективних підходів до подолання наслідків збройного конфлікту, вирішення проблем соціального примирення, а також внести вклад в побудову державної політики, що унеможливає повторення в майбутньому подібних соціальних потрясінь.

Цілі дослідження:

1) аналіз зібраної інформації про порушення прав людини, які спричинили смерть та каліцтва цивільних осіб та учасників збройних формувань, тортури та жорстоке поводження з утримуваними особами, насильницькі зникнення, незаконне утримання під вартою, тортури та жорстоке поводження з особами, що перебувають під вартою, ґендерно обумовлене насильство, рабська праця, мародерство, руйнування житлових будинків та об'єктів інфраструктури; 2) правова кваліфікація скоєних під час збройного конфлікту злочинів.

Цільові групи:

- ♦ жертви порушень прав людини внаслідок збройного конфлікту (військовослужбовці, члени збройних формувань, цивільні особи, які були взяті в полон та незаконно позбавлені волі, незаконно утримувалися під вартою в нелюдських умовах, використовувалися для рабської праці; жертви різного виду тортур; родичі тих, хто загинув унаслідок збройного конфлікту; родичі зниклих безвісти; жертви мародерства, жителі населених пунктів уздовж лінії розмежування);
- ♦ правозахисні та інші громадські об'єднання в Україні та інших країнах; експертне співтовариство; адвокати; журналісти;
- ♦ персонал органів розслідування Національної поліції України (НПУ), прокуратури, Служби безпеки України (СБУ), депутати парламенту України та інших країн;
- ♦ персонал органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в населених пунктах, охоплених воєнним конфліктом;
- ♦ українське суспільство в цілому та суспільства інших країн;
- ♦ міжнародні правозахисні організації;
- ♦ міжнародні міждержавні організації (ОБСЄ, ЄС, Рада Європи, Європейський комітет з питань запобігання катуванням, Комітети ООН проти катувань, з насильницьких зникнень, Верховний комісар ООН з прав людини та інші).

Наслідки збройного конфлікту на сході України (2014-2020 рр.)

Мирне населення:

Учасники бойових дій (з усіх сторін)

ЗСУ

Джерела інформації:

- ♦ щоденні офіційні повідомлення про ситуацію в зоні бойових дій, про людські втрати, руйнування тощо, повідомлення інших інформаційних ресурсів, зокрема місцевих, про наслідки бойових дій; дані Єдиного державного реєстру судових рішень (Україна), офіційного сайту Судового департаменту при Верховному Суді Російської Федерації;
- ♦ щоденні повідомлення Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, доповіді Моніторингової місії Управління Верховного Комісара ООН з прав людини (ММПЛ), доповіді міжнародних та національних правозахисних організацій – Amnesty International, Human Rights Watch, Правозахисного центру «Меморіал» (Москва), Української Гельсінської спілки з прав людини, Харківської правозахисної групи, ЛОПЦ «Альтернатива» та інших правозахисних організацій в Україні;
- ♦ відповіді на інформаційні запити, надіслані відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», в органи місцевого самоврядування та органи влади на території, підконтрольній уряду України;
- ♦ результати моніторингових поїздок у населені пункти Донецької та Луганської областей на підконтрольній уряду території з метою перевірки та уточнення даних, отриманих у відповідях на запити, інтерв'ювання жертв порушень прав людини та інших очевидців, проведення відео- та фотозйомки;

- ♦ інформаційні ресурси, які регулярно публікують інформацію про події в зоні збройного конфлікту;
- ♦ повідомлення інформаторів, які проживають на непідконтрольній уряду території;
- ♦ матеріали виробництв, відкритих Центрами стратегічних справ ХПГ і УГСПЛ за фактами порушень прав людини в зоні конфлікту;
- ♦ бази даних неурядових організацій.

Методологія дослідження

Дослідження було побудовано на аналізі та класифікації жертв збройного конфлікту на сході України, оцінці кількості жертв кожного типу. Паралельно було здійснено аналіз злочинів, скоєних у зв'язку зі збройним конфліктом, з акцентом на воєнні злочини та злочини проти людяності. Окрему увагу було приділено особливостям законодавчої бази та правозастосовної практики України та Російської Федерації, що ускладнює кримінальне переслідування осіб, які порушили норми міжнародного гуманітарного права.

Кабінетні дослідження поєднувалися з виїздами на схід України для отримання емпіричних даних. Об'єктивність проміжних результатів забезпечувалася верифікацією

та коригуванням отриманої інформації, її експертним обговоренням під час робочих зустрічей та міжнародних форумів. Широке вивчення правової бази, практики Міжнародного кримінального суду і ЄСПЛ, національних механізмів відшкодування збитків жертвам в постконфліктних країнах дозволили сформулювати рекомендації щодо поліпшення механізмів захисту прав людини в умовах збройного конфлікту, залучення громадянського суспільства різних країн в роботу з подолання конфлікту в Україні та його наслідків.

Електронна версія

Повна версія цього звіту російською та українською мовами, а також скорочена версія російською, українською та англійською мовами доступна на сайті <https://civilmplus.org>.

Фінансова підтримка

Ця публікація підготовлена як результат субпроекту «Перехідне правосуддя» платформи громадянського суспільства CivilM+, який реалізується в рамках проекту «Діалог за взаєморозуміння і право: Європейські НУО разом за подолання конфлікту на Донбасі», реалізованого DRA e.V. завдяки підтримці Федерального міністерства закордонних справ Німеччини.

МАСШТАБ ШКОДИ:

залучення до діяльності незаконних збройних формувань не менше **45 000** громадян України, а також до діяльності самопроголошених формувань т.зв. «державних структур ДНР/ЛНР», парамілітарних формувань, органів окупаційної влади більше **346 тис.** громадян України

переміщення в межах і за межі України близько **2,7 млн** громадян, зокрема до РФ – **460 тисяч** українців. З усіх переміщених осіб приблизно **60%** становлять пенсіонери, **60%** – жінки, **13%** – діти та **4%** – особи з інвалідністю;

надзвичайно уразливий стан близько **800 тис.** людей, що проживають у районі конфлікту, а також **45-47 тис.** людей, які щодня долають лінію розмежування в Донецькій, Луганській областях та адміністративний кордон з Автономною Республікою Крим;

заподіяння різного роду шкоди більше ніж **5 млн** жителів окремих районів Донецької та Луганської областей;

потреба в отриманні державної допомоги унаслідок конфлікту близько **3,8 млн** громадян України, **2,8 млн** з яких живуть на непідконтрольній уряду території;

близько 200 тис. дітей потребують психологічної та реабілітаційної допомоги як жертви збройного конфлікту.

1 ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ В РЕАЛІЯХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Перехідне правосуддя визначається документами ООН і ЄС як «... комплекс процесів і механізмів, пов'язаних зі спробами суспільства подолати важку спадщину великомасштабних порушень законності в минулому з метою забезпечити підзвітність, справедливість і примирення», як судові та несудові механізми «... з різним ступенем міжнародної участі (або взагалі без такої), а також окремі дії щодо судового переслідування, відшкодування шкоди, встановлення фактів, інституційної реформи, попереднього огляду та припиненню справ або поєднання вищеприписаних дій».¹

Досвід більш ніж 40 постконфліктних країн сформував розуміння того, що будь-який вихід з кризи повинен передбачати чотири напрямки:

1. Кримінальне переслідування (Criminal prosecutions) – ефективне переслідування винних у вчиненні воєнних злочинів і грубих порушень прав людини; правовий захист жертв збройного конфлікту; вдосконалення законодавства, судової та слідчої практики.
2. Відшкодування (Reparations) – створення національних механізмів відшкодування збитків жертвам, виплати їм компенсацій за завдану фізичну та психічну шкоду, відшкодування збитків, відновлення порушених прав постраждалих від конфлікту, надання їм медичної та психологічної допомоги, а також юридичних та соціальних послуг.
3. Констатація істини (Truth-telling) – об'єктивна та неупереджена документальна реконструкція подій; розсекречення архівів та формування національного архіву фото-, відеодокументів подій конфлікту; розслідування щодо осіб, які зникли та пропали безвісти.
4. Інституційні реформи (Institutional reforms) – перевірка державних службовців чи кандидатів на посаду для того, щоб визначити, чи були вони залучені до порушення прав людини під

час конфлікту; реформи сектору безпеки, правоохоронних органів, судового сектору, секторів освіти та ЗМІ.²

Зазвичай національна модель перехідного правосуддя починає вибудовуватися вже після завершення конфлікту в країні. Проте Україна перебуває в ситуації, коли водночас потребують свого вирішення два види конфліктів. Перший – соціальний конфлікт переходу від авторитарного пострадянського режиму до демократичного (події Революції Гідності). Другий – збройний конфлікт у АР Крим і на сході України як результат зовнішньої агресії Російської Федерації. В таких умовах виявилася актуальною підготовка до імплементації основних механізмів перехідного правосуддя вже зараз, на стадії «гарячого конфлікту». Наприклад, Україна може здійснювати інституційні реформи, напрацьовувати правові рамки переслідування воєнних злочинців, законодавчо закріплювати механізми компенсації збитків, завданих жертвам конфлікту.

При цьому перехідне правосуддя має великий синергетичний потенціал під час застосування інших підходів щодо подолання наслідків збройних конфліктів: розвиток заходів довіри (Confidence-building measures), «Роззброєння, демобілізація та реінтеграція» (Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR), миробудівництво (Peacebuilding), реформа сектору безпеки (Security Sector Reform (SSR).

Перехідне правосуддя в Україні: початок процесу

Імплементація перехідного правосуддя та роботи з минулим виявилася досить сензитивною сферою для усіх цільових аудиторій України: жертв конфлікту, органів влади, населення окупованих територій, політиків і лідерів громадської думки. Запровадження в громадський дискурс питань підходів і механізмів перехідного правосуддя зайняв чотири роки та відбувся завдяки нижченаведеним ключовим моментам.

¹ Report of the Secretary-General on the Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-conflict Societies. UN Doc. S/2004/616. URL: <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/the-rule-of-law-and-transitional-justice-in-conflict-and-post-conflict-societies-report-of-the-secretary-general/>

² «What is Transitional Justice?». International Center for Transitional Justice. URL: <https://www.ictj.org/about/transitional-justice>

ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ

- ♦ започаткування Центру постконфліктного врегулювання (Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, 2016 р.);
- ♦ документування воєнних злочинів, порушень міжнародного гуманітарного права (Центр документування УГСПЛ, ХПГ, «Мирний берег», коаліція «Справедливість заради миру на Донбасі», 2016 р.);
- ♦ перша національна монографія «Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні» (УГСПЛ, 2017 р.);
- ♦ міжнародна наукова конференція «Постконфліктне правосуддя в Україні» (УГСПЛ, Європейське товариство міжнародного права, Українська Асоціація міжнародного права, 2017 р.);
- ♦ розробка законопроекту «Про засади державної політики захисту прав людини в умовах подолання наслідків збройного конфлікту» (УГСПЛ, Секретаріат Уповноваженого ВР України з прав людини, депутати, НКО, 2017 р.);
- ♦ створення Координаційної Ради з питань вироблення законодавчих пропозицій щодо запровадження перехідного правосуддя при Секретаріаті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (2018 р.);
- ♦ експертне обговорення «Імплементація основ перехідного правосуддя як умова підготовки державної політики постконфліктного періоду, деокупації територій

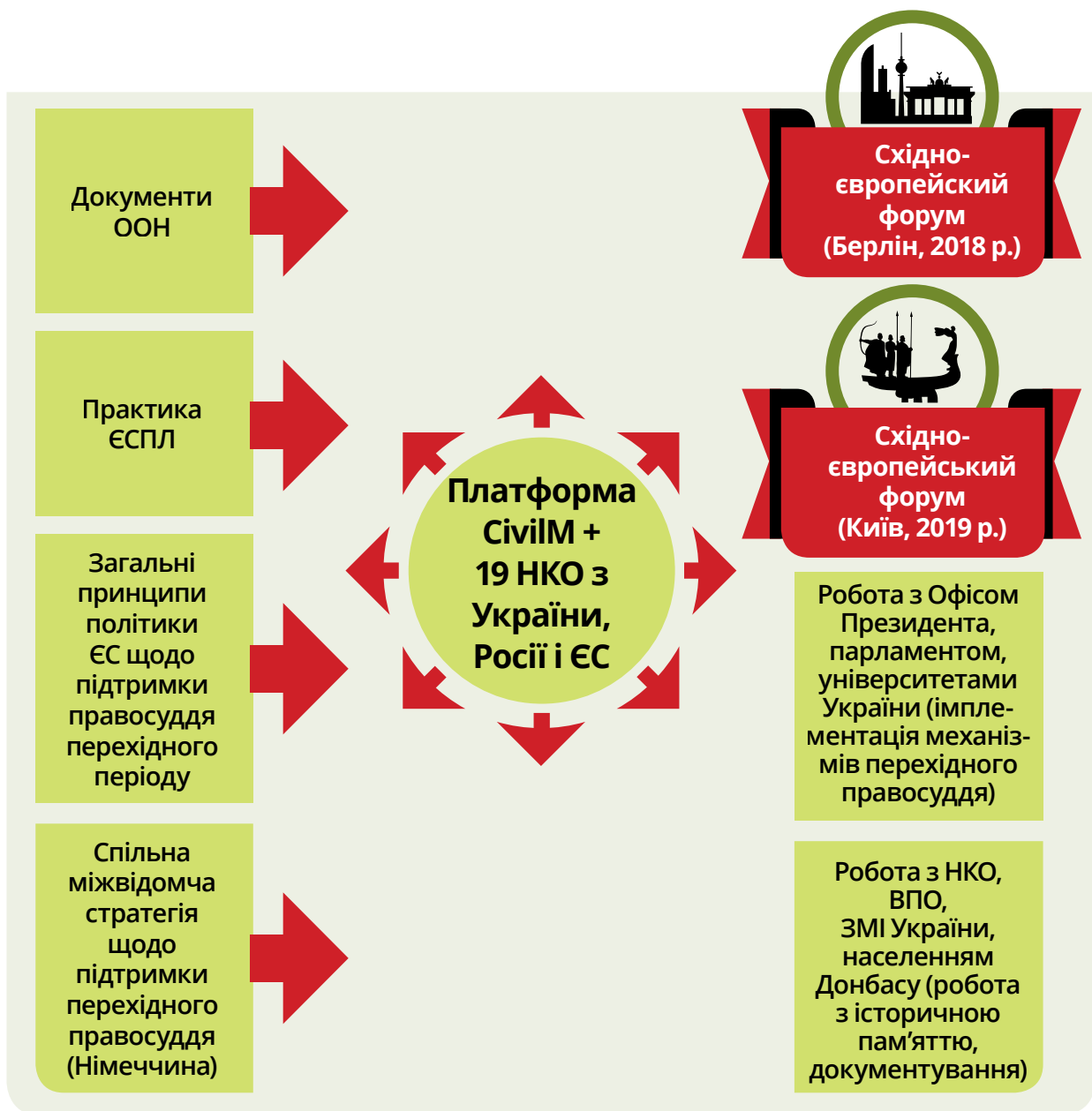
та реінтеграції населення» (УГСПЛ, парламентський комітет, 2019 р.);

- ♦ розроблення Методології проведення експертизи законодавства України, проектів нормативно-правових актів на відповідність МГП і принципам перехідного правосуддя в частині забезпечення прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії (УГСПЛ, 2019 р.);
- ♦ створення «дорожньої карти» імплементації перехідного правосуддя в Україні (УГСПЛ, 2019 р.);

Роль Платформи CivilM + у розвитку перехідного правосуддя в Україні

Створена у 2017 р., міжнародна Платформа CivilM + серед завдань своєї діяльності визначила документування воєнних злочинів і порушень прав людини, захист жертв конфлікту, сприяння в притягненні до відповідальності винних у порушеннях. Очевидним продовженням активних дій в цьому напрямку стала підтримка ініціатив у сфері перехідного правосуддя. Проведення CivilM + двох Східноєвропейських форумів (2018, 2019 р.), де перехідне правосуддя було в центрі обговорення, дало Україні можливість розширити коло експертів, готових допомогти в подоланні наслідків конфлікту.

Не секрет, що у 2014-2019 рр. Україні пропонувалися різні підходи для врегулювання збройного конфлікту. Такими у різний час стали пропозиції про надання «широкої амністії», використання так званого «хорватського

сценарію» реінтеграції, реалізація «плану Сайдіка» та «формули Штайнмаєра», створення моделі безпечної реінтеграції. Однак до цього часу жодна з пропозицій не досягла позитивних результатів, оскільки в правовій площині всі вони були різновекторними та різнорівневими елементами наявних моделей врегулювання збройних конфліктів.

Завдяки Платформі CivilM + українське суспільство змогло познайомитися зі Спільною міжвідомчою стратегією щодо підтримки перехідного правосуддя, розробленою у 2019 р. Урядом Німеччини.³ Для сучасної України цей документ має особливу цінність. Стратегія розкриває всі переваги перехідного правосуддя як комплексного підходу до подолання збройних

конфліктів, який гармонійно поєднує питання кримінального переслідування воєнних злочинців з миротворчими механізмами, роботою з історичною пам'яттю, процесами побудови довіри та відновлення відносин.

Підтримка Платформою ініціатив громадянського суспільства зробила можливим це дослідження. Об'єднавши експертів з декількох країн, дослідження зробило своїм об'єктом два найбільш актуальні напрямки. Перший присвячений питанням кваліфікації злочинів, скоєних під час конфлікту на сході України, проблемам їхнього кримінального переслідування з точки зору законодавства України та Російської Федерації. Другий напрямок охоплює аспекти класифікації всіх цільових груп населення, які постраждали внаслідок конфлікту, а також питання надання їм необхідної допомоги з боку держави.

³ Interministerial Strategy to Support "Dealing with the Past and Reconciliation (Transitional Justice)" in the Context of Preventing Crises, Resolving Conflicts and Building Peace. <https://www.auswaertiges-amt.de/blob/2248206/633d49372b71cb6fafd36c1f064c102c/190917-vergangenheitsarbeit-und-versoehnung-data.pdf>

2 ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ЗА ВЧИНЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ В ПЕРІОД МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Складнощі притягнення до кримінальної відповідальності

В період активних бойових дій (2014-2015) у зоні конфлікту були скоєні злочини проти цивільних осіб, які носили ознаки воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Злочини мали масовий та системний характер і вчинялися по обидва боки лінії розмежування. На підконтрольній українській владі території вдалося зупинити це явище шляхом інтеграції та переведення добровольчих формувань під контроль держави, але питання притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб лишається актуальним.

Автори дослідження констатують, що кримінальне переслідування за воєнні злочини і злочини проти людяності пов'язане з цілою низкою складнощів і об'єктивних перешкод.

1. Українське законодавство, правоохоронна та судова системи виявилися не готовими до роботи в умовах агресії та анексії частини території України.

Станом на квітень 2020 року Кримінальний кодекс України містить лише 4 склади воєнних злочинів, що відповідають договірному міжнародному гуманітарному праву. Вони не охоплюють весь спектр воєнних злочинів. Крім того Кримінальний кодекс України не передбачає відповідальність за злочини проти людяності та за воєнні злочини, які являють собою порушення звичаєвого міжнародного права (customary international law), а не договірною гуманітарного права. Законопроект №9438, який передбачає новий розділ Кримінального кодексу «Злочини проти основ міжнародного права», зареєстрований у Верховній Раді України 20.12.2018, досі не ухвалений.

2. У працівників правоохоронної і судової систем були відсутні досвід і знання, необхідні для юридичної оцінки агресії та супутніх їй злочинів.

Система судів загальної юрисдикції, як і правоохоронні органи, не в змозі забезпечити належну оперативність розслідування і слухання справ за фактами воєнних злочинів. Це пов'язано як із загальним високим навантаженням на персонал, так і з процесуальними складнощами (огляд місця злочину, опитування свідків потерпілих і підозрюваних, проведення експертиз, затримання підозрюваних), відсутністю фізичної можливості проводити слідчі дії на тимчасово окупованій території.

3. Більшість справ за фактами воєнних злочинів і злочинів проти людяності припадає на суди Донецької та Луганської областей.

Серед суддів Донецької та Луганської областей багато хто має близьких родичів і членів сім'ї на непідконтрольній території, частина суддів є вимушеними переселенцями. Ця обставина робить здійснення правосуддя небезпечним для самих суддів, що впливає на незалежність і об'єктивність судді⁴.

Перераховані фактори стали одними з причин таких негативних явищ:

- ♦ у 2014-2018 збройний конфлікт був кваліфікований як тероризм, а багато злочинів, вчинених в контексті збройного конфлікту на сході України, були неправильно кваліфіковані як терористичні злочини за ст. 258 КК України (Терористичний акт). Зафіксовано значне збільшення кількості кримінальних проваджень за ст. 258 КК України з 4 у 2013 до 1 499 (2014), 1 257 (2015),

⁴ https://docs.wixstatic.com/ugd/ed94bc_0f8b70203e8b46d391c802c10a31e0c9.pdf

м. Сватове (Луганська область, Україна), 2015 р. Архів УГСПЛ

1 865 (2016) та 1 385 (2017).⁵ Станом на 1 березня 2020 року було винесено близько 700 обвинувальних вироків, у яких злочини, скоєні в зоні збройного конфлікту, кваліфіковані як злочини терористичного характеру. З них близько 530 вступили в законну силу;

- з понад 1800 вироків за злочини, вчинені в зоні збройного конфлікту (2014-2019), лише у 17 вироків події в Донецькій та Луганській областях кваліфіковані як агресія. У решті вироків злочини, вчинені в зоні АТО, кваліфіковані як терористичні або загальнокримінальні;
- ♦ в Україні у 2014 р. були порушені лише 54 кримінальні провадження за статтею 127 КК України («Катування») та 73 – у 2015 р.⁶ Очевидно, що така статистика є непропорційною до кількості повідомлень про випадки катувань та жорстокого поводження в контексті збройного конфлікту на сході України.
- ♦ Головна військова прокуратура зафіксувала 3500 випадків катувань полонених (зокрема 1700 цивільних осіб), опитала 2500 з них, однак відкрила лише 21 провадження за статтею 438 КК України («Порушення законів і звичаїв війни»), з яких залишилося

15, і лише одне завершилося вироком (2017). Кримінальні провадження за фактами жорстокого поводження з військовополоненими (ст. 433 КК), насильства над цивільним населенням протягом конфлікту (ст. 434 КК) майже відсутні.

Слідча та судова практики

У зоні конфлікту, сьогодні рідко, але проти життя і здоров'я цивільних осіб. Однак, згідно з Римським Статутом вони не можуть бути зараховані до злочинів проти людяності, через відсутність ключової ознаки, передбаченої в ст. 7 РС – широкомасштабність і систематичність нападів. Що стосується воєнних злочинів, то на підконтрольній уряду України території сьогодні не вчиняються злочини «в рамках плану або політики або великомасштабні», що також передбачено як обов'язкова ознака воєнних злочинів згідно зі ст. 8 Римського статуту. Це означає, що

Сьогодні в зоні конфлікту, на підконтрольній уряду території, фіксуються поодинокі випадки скоєння злочинів щодо цивільних осіб, які не можуть бути зараховані до категорій «злочини проти людяності» та «воєнні злочини» в контексті юрисдикції МКС. Офіційна статистика національних правоохоронних органів виглядає наступним чином.

⁵ «Статистична інформація/ Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України», <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

⁶ «Статистична інформація/ Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України», <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

ДАНИ ПРО КІЛЬКІСТЬ ЗАРЕЄСТРОВАНИХ та переданих до суду кримінальних проваджень за складами воєнних злочинів (сайт Генеральної прокуратури України)

Вид злочину	2014 р.		2015 р.		2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.	
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Ст. 432 Мародерство	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ст. 433 Насильство над населенням у районі воєнних дій	4	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ст. 434 Погане поводження з військовополоненими	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Ст. 438 Порушення законів і звичаїв війни	1	0	4	0	6	0	5	0	5	0	12	0
всього	6	0	9	0	7	0	5	0	5	0	12	0

«1» – кількість зареєстрованих злочинів,
«2» – кількість проваджень, розслідування за якими завершено і матеріали передані до суду.

Нечисленність зареєстрованих випадків не звільняє судову систему від пошуку шляхів ефективного кримінального переслідування осіб, чії дії мали характер воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Одним із прикладів того, як українські суди можуть розглядати такі випадки в умовах недосконалого законодавства, є резонансна справа про злочини роти патрульної служби особливого призначення «Торнадо» (МВС України).

Злочини були скоєні на території Луганської області з грудня 2014 по червень 2015 року під час збройного конфлікту. За даними Військової прокуратури бійці «Торнадо» практикували вбивства, тортури і зґвалтування щодо цивільного населення. Свої знущання та злочини, зокрема сексуального характеру, бійці батальйону знімали на відео, що потрапило в розпорядження слідства.

Бійців «Торнадо» звинуватили у створенні злочинної організації та скоєнні на території Луганської області в зоні бойових дій, в період з грудня 2014 року по червень 2015 року, тяжких і особливо тяжких злочинів. Скоєні ними злочини мали системний і множинний характер і за багатьма ознаками могли бути визнані воєнними злочинами і злочинами

проти людяності. Однак, їх дії були кваліфіковані за такими статтями: ч. 1 ст. 255 (створення злочинної організації), ч. 2 ст. 365 (перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу), ч. 3 ст. 146 (незаконне позбавлення волі або викрадення людини), ч. 2 ст. 127 (катування), ч. 2 ст. 153 (насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом), ч. 2 ст. 342 (опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві), ч. 3 ст. 289 (незаконне заволодіння транспортним засобом) КК України.

7 квітня 2017 року Оболонський районний суд м. Києва виніс обвинувальний вирок щодо 12 бійців розформованого батальйону «Торнадо». Екс-командир роти Руслан Онищенко був засуджений до 11 років в'язниці, його заступник Микола Цукур – до 9 років. Ще шестеро обвинувачених були засуджені до різних термінів позбавлення волі від 8 до 10 років, чотири «торнадівця» засуджені до 5 років умовного ув'язнення – троє з них із відтермінуванням на 2 роки і один – на 3 роки. З кожного із засуджених стягнуто 7 750 гривень судових витрат, всі вони позбавлені поліцейських звань.

Між загальнокримінальними злочинами, вчиненими людьми у військовій формі, воєнними злочинами та злочинами проти людяності – досить тонка грань. Як правило, в зоні бойових дій вчиняються всі три вище перераховані види злочинів. Відрізнити їх один від одного дозволяє Римський статут, в якому містяться ознаки, що дозволяють відрізнити воєнні злочини і злочини проти людяності від загальнокримінальних злочинів, скоєних комбатантами.

Прикладом розслідування, під час якого було доведено 28 епізодів скоєння виключно загальнокримінальних злочинів, може виступати випадок з бійцями батальйону «Донбас».

Вчинення злочинів мало місце в липні 2014 року, коли 6 жителів Запорізької, Дніпропетровської, Одеської, Сумської, Івано-Франківської областей у віці від 30 до 45 років приїхали на схід України і вступили в добровольчий батальйон. Але, на відміну від більшості, які тоді пішли захищати свою країну, ці пішли на війну «заробляти». З серпня по листопад 2014 року злочинна група тероризувала жителів Добропілля, Селидівського, Гірника, Українська, Красноармійська. Доки побратими гинули на передовій, тут, в тилу, подалі від бойових дій, «Барс» і 5 його спільників займалися тим, що викрадали цілі сім'ї, нападали на батьків на очах у дітей, знущалися над ними і вимагали викуп. При цьому називали це «допомога армії».

У цій ситуації дії окремих бійців батальйону «Донбас» кваліфіковані як злочинні, але які не містять ознак воєнних злочинів або злочинів проти людяності (широкомасштабність, систематичність, вчинення в рамках плану або політики держави або організації тощо).

Більш складними в плані розслідування та кваліфікації є масові незаконні дії бійців батальйону «Айдар» щодо цивільних осіб (2014-2015).

21 серпня 2014 р. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні повідомила про отримання доказів порушень прав громадян з боку батальйону «Айдар», дислокованого на північ від Луганська. У звіті УВКПЛ ООН «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом в Україні» також були відзначені показові випадки свавілля та сексуального насильства з боку бійців батальйону «Айдар».⁷

Голова Луганської ОДА (2014-2015) Г. Москаль стверджував, що, як правило, ці злочини вчинені так званими добровольцями, які отримали від командира «Айдара» Мельничука незареєстровану зброю, носили нашивки «Айдару», але в документах батальйону не були зазначені. У травні 2015 року начальник УВС Луганської області А. Науменко заявив, що у справах так званих «чорних» айдарівців, станом на травень 2015 року було заарештовано близько 50 осіб, зокрема за вбивства, пограбування, розбої. Поліції на той момент було відомо про 150 злочинів, скоєних особами, що мали відношення до «Айдара».⁸ 25 червня 2015 року за фактами злочинів батальйону «Айдар» (зокрема викрадення людей, неправомірні арешти, крадіжки, вимагання та жорстоке поводження) було відкрито 110 кримінальних справ.

Під слідством опинилися як бійці «Айдару», так і його колишній командир С. Мельничук, обраний у 2014 році народним депутатом. У жовтні 2015 року ГПУ завершила досудове розслідування кримінальної справи за обвинуваченням Мельничука та ще 5-ти осіб і передала матеріали справи до суду. У 2016 році СБУ було відкрито ще одне кримінальне провадження щодо С. Мельничука, пов'язане з подіями 2014 року. Незважаючи на те, що Парламент зняв недоторканність з Мельничука, а у 2019 році закінчилася його депутатська каденція, Мельничук не був засуджений, і публічної інформації про долю кримінального провадження в суді немає.

⁷ <https://www.slideshare.net/DonbassFullAccess/14-2014-31-2017>

⁸ <https://112.ua/statji/spisok-prestupleniy-aydara-chto-delat-s-obviniyami-moskalya-235441.html>

Розслідування воєнних злочинів, скоєних представниками незаконних збройних формувань, які воюють на боці т.зв. «ЛНР» та «ДНР»

До 1 січня 2020 року питаннями збору фактів масштабних і глобальних порушень міжнародного гуманітарного права, воєнних злочинів і злочинів проти людяності під час збройного конфлікту на сході України займалася Головна військова прокуратура (як структурний підрозділ ГПУ), яка в процесі реформи органів прокуратури була ліквідована. У жовтні 2019 року в складі ГПУ був створений Департамент нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, скоєних в умовах збройного конфлікту. Він прийняв на себе вищезазначені функції військової прокуратури і став центральним аналітичним і координаційним центром по всіх резонансних і тяжких злочинах, скоєних на тимчасово окупованих територіях АР Крим та Донбасу.

У новий Департамент мають бути передані понад 200 кримінальних справ. Зокрема, мова йде про Іловайську та Дебальцівську трагедії, збиття літака рейсу МН-17, захоплення АР Крим, «справу моряків», а також про факти розв'язання та ведення збройної агресії Росії, системних тортур і вбивств полонених українських військових і цивільного населення.

В цей час розробляється стратегія з документування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, яка стане алгоритмом дій для органів правопорядку в умовах військових дій і відсутності контролю над частиною території.

В прокуратурах Донецької та Луганської областей створені управління нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, скоєних в умовах збройного конфлікту, до складу яких увійшло 60 прокурорів.

Станом на 01.06.2020 прокуратура Луганської області встановила близько 600 осіб, потерпілих від катувань з боку підтримуваних Росією бойовиків на сході України. Ці дані внесені до реєстру осіб, постраждалих від злочинів, скоєних в умовах збройної агресії Росії проти України. Наразі відомство розглядає понад шість тисяч злочинів, скоєних незаконними збройними формуваннями, а

до реєстру досудових розслідувань внесені відомості про понад 4200 осіб, які постраждали від злочинів, пов'язаних зі збройною агресією Росії проти України.⁹

Підходи до заочного судочинства в Україні

У 2014 році в Україні була запроваджена процедура кримінального провадження за відсутності підозрюваного/обвинуваченого («in absentia»). Згідно зі ст. 297-1 КПК спеціальне досудове розслідування може бути застосоване, якщо підозрюваний: а) переходить від органів слідства і суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і б) оголошений у міждержавний і/або міжнародний розшук. Однак заочне притягнення винних осіб до відповідальності виявилось заблокованим у зв'язку зі ст.3 Статуту Інтерполу, яка категорично забороняє здійснювати будь-яке втручання або дії у справах політичного, військового, релігійного чи расового характеру.

У травні 2016 року КПК був доповнений пунктом 20-1 у розділі XI «Перехідні положення», який передбачав деяке спрощення процедур спеціального досудового розслідування. Так, «заочне» провадження могло бути застосоване до підозрюваної/обвинуваченої особи, яка, зокрема, більше шести місяців перебуває від органів слідства і суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або щодо якої є фактичні дані, що вона перебуває за межами України, на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції. Таким чином, підстави застосування in absentia були розширені, і оголошення підозрюваних осіб у міжнародний розшук вже не було обов'язковою умовою.

Однак у 2018 р. цей пункт КПК втратив свою силу як одного з перехідних положень. Станом на 01.06.2020 відповідний законопроект від Офісу Генерального прокурора, який би передбачив внесення необхідних змін до КПК України, у Верховній Раді не зареєстровано, і механізм заочного засудження фактично заблокований.

⁹ Злочини на Донбасі: як Україна покарає Росію? | Радіо Донбас Реаліті <https://www.youtube.com/watch?v=Lg1xEKuLPG&feature=youtu.be&t=1080>

3 КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ РФ: ПРАКТИКА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УЧАСТЬ У ЗБРОЙНОМУ КОНФЛІКТІ НА СХОДІ УКРАЇНИ

У Кримінальному кодексі РФ існує окрема Глава 34, яка передбачає відповідальність за злочини проти миру та безпеки людства. У ній містяться кілька складів, які можна зарахувати до категорії воєнних злочинів і злочинів проти людяності: «Виробництво або розповсюдження зброї масового ураження» (ст. 355 КК РФ), «Застосування заборонених засобів і методів ведення війни» (ст. 356 КК РФ), а також склад, що рідко застосовується в усьому світі «Геноцид» (ст. 357 КК РФ).

Частково воєнні злочини, передбачені Женевською Конвенцією, охоплює згадана стаття 356 КК РФ. Так, санкції статті передбачають покарання за жорстоке поводження з некомбатантами, депортацію цивільного населення, розграбування національного майна на окупованій території, застосування у збройному конфлікті засобів і методів, зброї масового ураження, заборонених міжнародним договором Російської Федерації.

Практика застосування статей КК РФ, що стосуються воєнних злочинів і злочинів проти людяності показує, що їх склади є по суті «сплячими». Згідно зі статистикою Судового департаменту при Верховному Суді РФ за період з 2014 року по теперішній час жодна особа не була засуджена за воєнні злочини або злочини проти людяності.¹⁰

Кримінальні справи, які порушувалися Слідчим Комітетом Росії щодо подій в Україні, порушувалися за загальнокримінальними статтями – «Вбивство», «Тероризм» та інші.

Це можна пов'язати зі складністю доведення спеціальних елементів складів злочинів, якими для воєнних злочинів є безпосередній зв'язок зі збройним конфліктом міжнародного або неміжнародного характеру, а для злочинів проти людяності – (1) широкомасштабність

або (1) систематичність нападу на будь-яких (2) цивільних осіб, якщо такий напад здійснюється (3) свідомо.

Єдиною статтею Глави 34 КК РФ, що працює, залишається «Найманство» (ст. 359 КК РФ), проте вона з точки зору міжнародного права не має відношення ні до воєнних злочинів, ні до злочинів проти людяності.

Через вказані причини, як показує аналіз відкритих інформаційних джерел, російська кримінальна юстиція найчастіше переслідує учасників бойових дій на території іноземних держав або осіб, що приєдналися до заборонених і (або) незаконних формувань (організацій) за статтями 208 (Організація незаконного збройного формування або участь у ньому) і 359 (Найманство) КК РФ.

Під незаконним збройним формуванням в статті 208 КК РФ слід розуміти не передбачені федеральним законом об'єднання, загін, дружину або іншу збройну групу, створені для реалізації певних цілей (наприклад, для вчинення терористичних актів, насильницької зміни основ конституційного ладу або порушення цілісності Російської Федерації).

Стаття 208 КК РФ включає в себе дві частини, якими встановлюється відповідальність за (1) створення збройного формування і (або) керівництво таким формуванням або його фінансування¹¹ і (2) участь у збройному формуванні, не передбаченому федеральним законом, а також участь на території іноземної держави у збройному формуванні, не передбаченому законодавством цієї держави, з метою, що суперечить інтересам

¹⁰ Дані судової статистики Судового Департаменту при Верховному Суді РФ// <http://www.cdep.ru/index.php?id=79>, останній доступ 5 квітня 2020.

¹¹ відповідальність у вигляді позбавлення волі терміном від десяти до двадцяти років з обмеженням свободи терміном від одного року до двох років

м. Сватове (Луганська область, Україна), 2015 р. Архів УГСПЛ

Російської Федерації.¹² У свою чергу, стаття 359 КК РФ включає в себе три різних складів злочину: (1) вербування, навчання, фінансування або інше матеріальне забезпечення найманця, так само як його використання у збройному конфлікті або військових діях¹³; (2) вчинення тих самих діянь з використанням свого службового становища або щодо неповнолітнього¹⁴, а також (3) участь найманця у збройному конфлікті або військових діях.¹⁵

Згідно із приміткою до статті 359 КК РФ найманцем визнається особа, яка діє з метою отримання матеріальної винагороди і не є громадянином держави, що бере участь у збройному конфлікті або військо-

вих діях, яка не проживає постійно на її території, а також не є особою, спрямованою для виконання офіційних обов'язків.

У 2014 році за статтею 208 КК РФ було засуджено 236 осіб, з яких 10 за частиною 1 (створення збройного формування, не передбаченого федеральним законом), а 226 осіб – за частиною 2 (участь у збройному формуванні, не передбаченому федеральним законом, а також участь на території іноземної держави у збройному формуванні, не передбаченому законодавством цієї держави, з метою, що суперечить інтересам Російської Федерації).

У 2015 – 2017 роках динаміка за даними категоріями справ зберігалася, проте в 2018 році кількість обвинувальних вироків суттєво знизилася.

Перший же вирок за статтею 359 КК РФ був винесений у 2015 році – за найманство були засуджені четверо осіб, які шахрайським шляхом відправляли колишніх російських військових на війну в Сирійську Арабську Республіку.¹⁶

¹² покарання у вигляді позбавлення волі терміном від восьми до п'ятнадцяти років з обмеженням свободи терміном від одного року до двох років

¹³ відповідальність у вигляді позбавлення волі терміном від чотирьох до восьми років з обмеженням свободи терміном до двох років або без такого;

¹⁴ покарання у вигляді позбавлення волі терміном від семи до п'ятнадцяти років зі штрафом у розмірі до п'ятисот тисяч рублів або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до трьох років або без такого та з обмеженням волі терміном від одного року до двох років або без такого

¹⁵ карається позбавленням волі терміном від трьох до семи років з обмеженням свободи терміном до одного року або без такого

¹⁶ <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/54b63a8c9a7947cd46bd3fc0>

СТАТИСТИКА ЗЛОЧИНІВ

за відомостями, розміщеними на офіційному сайті Судового департаменту при Верховному Суді РФ:

	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Всього
стаття 208 КК РФ	236	241	254	251	126	1108
частина 1	10	11	8	14	6	49
частина 2	226	230	246	237	120	1059
стаття 359 КК РФ	0	8	3	3	2	16
частина 1	0	4	0	0	0	4
частина 2	0	0	0	0	0	0
частина 3	0	4	2	3	2	11

Всього ж за останні п'ять років в Росії було визнано винними у найманстві 16 осіб, з яких 11 були звинувачені в участі у військових діях.

Що стосується ситуації збройного конфлікту на сході України варто відзначити, що за підрахунками Української Гельсінської спілки з прав людини, більша частина порушень конвенційного та міжнародного гуманітарного права під час бойових дій 2014–2019 рр. здійснена саме найманцями. Росіяни при цьому складають більше 10 % від усіх учасників збройних формувань, інформація про яких є в базі Центру документування УГСПЛ. Окрім громадян РФ, Центр має в своєму розпорядженні інформацію про громадян Білорусі (44 особи), Казахстану (38 осіб), Сербії (28 осіб), Молдови (20 осіб), Німеччини (19 осіб), Узбекистану (15 осіб), Словаччини (12 осіб), Франції (12 осіб). Є також дані про резидентів Італії, Ізраїлю, Вірменії, Грузії, Чехії, Латвії, Іспанії, Колумбії, Литви, Македонії, Польщі, Болгарії, Азербайджану, Естонії, Киргизстану, Туркменістану, які брали участь у збройному конфлікті на сході України або входили до складу парамілітарних формувань. Всього понад 250 іноземців, не рахуючи росіян.¹⁷

Ідентифікувати злочини, пов'язані з участю російських громадян у незаконних збройних формуваннях (стаття 208 КК РФ) на території іноземних держав, фактично неможливо. Інформація, опублікована у відкритих джерелах, як правило, свідчить про те, що фігурантами кримінальних справ за статтею 208 КК РФ є особи, які або намагалися приєднатися, або приєдналися до

незаконних (зокрема заборонених в Росії) збройних формувань.

Під час дослідження у публічних джерелах була знайдена єдина згадка вироку за участь у незаконному збройному формуванні, що стосується вироку мешканця Криму, визнаного винним в участі у батальйоні «Аскер», що діяв в прикордонних районах Херсонської області України¹⁸.

У 2016 році **Московський окружний військовий суд** засудив школяра Кирила Бенецького до 6 років і 6 місяців колонії загального режиму (Верховний Суд Російської Федерації, переглянувши вирок, пом'якшив його до 6 років 4 місяців)¹⁹. Молодий чоловік був визнаний винним у скоєнні злочинів, передбачених статтями 280 (публічні заклики до здійснення екстремістської діяльності) і 208 (участь у незаконному збройному формуванні) на боці організації «Правий сектор»²⁰ – суд встановив, що школяр проходив в організації «диверсійну фізичну і ідеологічну підготовку, після чого вступив до лав незаконного збройного формування».

Що ж стосується статті 359 КК РФ («Найманство»), то перша в історії новітньої Росії кримінальна справа була порушена наприкінці 2014 року стосовно націоналіста Романа Железнова, якого підозрювали в участі у військових операціях у складі батальйону «Азов»²¹. 29 березня 2018 року **Бабушкін-**

¹⁷ <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Bro.pdf>

¹⁸ <https://www.novayagazeta.ru/news/2019/01/25/148679-zhitelya-kryma-prigovorili-k-10-5-godam-kolonii-za-uchastie-v-deyatelnosti-ukrainskogo-natsbatalona>

¹⁹ http://www.rapsinews.ru/judicial_news/20161222/277423491.html

²⁰ організація, діяльність якої в Російській Федерації заборонена

²¹ <https://www.gazeta.ru/social/2016/06/10/8298287.shtml>

Захоплення Слов'янська (Донецька область, Україна) незаконними збройними формуваннями, 2014 р. Фото AFP

ський районний суд м. Москви заочно засудив Железнова до чотирьох років колонії суворого режиму²².

У вересні 2015 року **Московський міський суд** засудив до семи років колонії блогера Олександра Разумова, який, за версією обвинувачення, намагався завербувати знайомих поліцейських до «Правого сектору»²³, щоб потім відправити їх в зону конфлікту²⁴. У тому ж 2015 році на два роки умовно був засуджений мешканець Івановської області – під час листування з вербувальником молодий чоловік дав згоду взяти участь у бойових діях на території України у складі «Правого сектору» як найманець. Він двічі намагався покинути територію Росії, але був затриманий прикордонниками²⁵.

Відносно мешканця Ставропілля Сергія Букреева була також порушена кримінальна справа за підозрою у найманстві в зв'язку зі вступом до лав батальйону «Азов»²⁶.

У 2016 році **Кіровський обласний суд** засудив 24-річного місцевого жителя до покарання у вигляді позбавлення волі терміном на 2 роки і 6 місяців з обмеженням свободи тер-

міном 1 рік за вчинення злочину, передбаченого частиною 3 статті 359 КК РФ²⁷. Суд встановив, що з лютого 2015 року по січень 2016 року молодий чоловік служив в українському батальйоні «Азов» і брав участь у бойових діях, отримавши матеріальну винагороду не менше 21 тисячі українських гривень.

У 2017 році **Радянський районний суд м. Самари** заочно визнав Артема Широкова винним у найманстві за участь у збройному конфлікті в Україні у складі «Азова» і засудив до п'яти років позбавлення волі²⁸.

Копейський міський суд Челябінської області визнав громадянина Росії винним у тому, що в 2014 році він брав участь у бойових діях в Україні у складі батальйону «Азов» і засудив його до позбавлення волі на три роки і три місяці²⁹.

У тому ж році **Слідчий комітет Російської Федерації** порушив кримінальну справу за статтею 282.2 КК (керівництво діяльністю екстремістської організації та участь у ній) проти Ігоря Чудінова, Геннадія Хамраєва, Георгія Стоцького, Романа Стрігункова і Олександра Валова за участь у діяльності організації «Правий сектор»³⁰. За версією слідчих, обвинувачені в різний час попрямували на

²² <https://www.mk.ru/politics/2018/03/29/neonacist-roman-zheleznov-poluchil-zaochnyy-srok-v-35-goda-za-naemnichestvo.html>

²³ організація, діяльність якої в Російській Федерації заборонена

²⁴ <https://mhg.ru/news/rossijskih-naemnikov-v-inostrannyh-vooruzhennyh-konfliktah-nakazyvayut-izbiratelno>

²⁵ <https://ivday.ru/gorod/v-ivanovskoi-oblasti-osuzhden-naemnik-kotoryi-khotel-voevat-v-sostave-pravogo-sekt.html>

²⁶ <https://www.kommersant.ru/doc/2800403>

²⁷ <https://www.sova-center.ru/racism-xenophobia/news/counteraction/2016/08/d35300/>

²⁸ <https://www.kommersant.ru/doc/3319725>

²⁹ <https://tass.ru/proisshestiya/4692342>

³⁰ <https://www.sova-center.ru/racism-xenophobia/news/counteraction/2017/01/d36227/>

територію України, де вступили до лав «Правого сектору». При цьому Чудінов і Хамраєв у складі одного з бойових підрозділів брали участь у військових операціях, а Стоцький, Стрігунков і Валов брали участь у мітингах, ходах та інших заходах, а також вели агітацію в мережі «Інтернет». Вони були заочно арештовані і оголошені в міжнародний розшук³¹.

У травні 2017 року у **Мурманській області** було порушено кримінальну справу проти місцевого жителя, підозрюваного у злочині, передбаченому частиною 3 статті 359 КК РФ. За версією слідства, у 2014 році молодий чоловік вступив до лав батальйону «Азов», де «був взятий на утримання, забезпечувався засобами зв'язку, амуніцією, вогнепальною зброєю та боеприпасами, які їм застосовувалися для ведення бойових дій»³². У прес-релізі Слідчий комітет вказав, що «за участь у збройних конфліктах він постійно отримував грошову винагороду в іноземній валюті (долари США), яка в загальній сумі склала більше 920 тисяч рублів».

У 2018 році **Верховний суд Чуваської Республіки** засудив до трьох з половиною років колонії загального режиму мешканця Ставропілля Сергія Ільїна, який був визнаний винним в участі у ролі найманця у збройному конфлікті на території України в лавах «Організації українських націоналістів» (ОУН)³³.

Крім того, у 2018 році **Слідчий комітет Росії** заочно висунув звинувачення громадянину Російської Федерації Антону Корольову – йому інкримінується вчинення злочинів, передбачених частиною 3 статті 359 КК РФ (участь найманця у збройному конфлікті), частиною 1 статті 280, частиною 1 статті 282 КК РФ (публічні заклики до здійснення екстремістської діяльності і розпалювання ненависті і ворожнечі, а також приниження гідності людини). За версією слідства, восени 2014 року Корольов виїхав на територію України, в березні 2015 року добровільно вступив до складу українського націоналістичного батальйону «Азов» і «бере участь у бойових діях на території південного сходу України проти сил народного

ополчення самопроголошених Донецької та Луганської народних республік»³⁴.

Виходячи з аналізу відкритих джерел інформації, можна зробити висновок про те, що російські правоохоронні органи порушують кримінальні справи щодо осіб, які беруть участь у бойових діях на території України, виключно на стороні української влади.

Водночас Слідчий комітет Російської Федерації також регулярно повідомляє про порушення кримінальних справ не лише щодо російських громадян, але й щодо українських військовослужбовців³⁵. Так у провадженні російських правоохоронних органів перебували або перебувають зараз кримінальні справи як за фактами застосування зброї збройними силами та силовими структурами України, так і кримінальні справи щодо скоєння злочинів проти миру та безпеки людства, зокрема, щодо 20 високопосадовців Міністерства оборони України³⁶. У їхніх діях слідство вбачає ознаки злочинів, передбачених статтями 356, 357 КК РФ (застосування заборонених засобів і методів ведення війни, геноцид).

У свою чергу єдина знайдена в рамках дослідження згадка в публічних джерелах інформації про дії російських правоохоронних органів щодо осіб, підозрюваних в найманстві у складі формувань, які воюють на боці самопроголошених Донецької та Луганської народних республік, стосується затримання Руслана Бабажанова, який не є громадянином Росії – у вересні 2018 року чоловік був затриманий в аеропорту м. Нижнього Новгорода для екстрадиції до Узбекистану за запитом Інтерполу³⁷.

Більш того, у вирокі по кримінальній справі № 1-56/2015 від 26 листопада 2015 року, мировий суддя Судової дільниці № 4 **Димитровградського судового району Ульяновської області**, «участь в ополченні в ДНР» було визнано обставиною, що пом'якшує покарання – згідно з текстом судового рішення засуджений за водіння автомобіля у стані алкогольного сп'яніння Сулейманов перебував на території України з лютого по травень 2015 року³⁸.

³¹ <https://news.rambler.ru/other/38791059-sud-v-moskve-zaochno-arestoval-dvuh-uchastnikov-pravogo-sektora/>

³² <https://www.sova-center.ru/racism-xenophobia/news/counteraction/2017/05/d37197/>

³³ <https://tass.ru/proisshestviya/5838836>

³⁴ <https://sledcom.ru/news/item/1246435/>

³⁵ <https://sledcom.ru/cases/item/1168/>

³⁶ <https://sledcom.ru/news/item/1162812/>

³⁷ <https://www.spb.kp.ru/daily/26888.5/3932505/>

³⁸ http://4dmitrovgrad.uln.msudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&op=sd&number=6359344&delo_id=1540006

4 МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД: ПЕРСПЕКТИВИ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА СКОЄНІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ

Паралельне протікання на сході України міжнародного і неміжнародного збройного конфліктів ще не отримало свого однозначного юридичного визнання з боку міжнародних інституцій. Хоча Міжнародний кримінальний суд у 2019 р. вказав, що «підвищена інтенсивність бойових дій [в Іловайську в серпні 2014 року і в Дебальцеве з січня по лютий 2015 року] пояснюється імовірним припливом військ, транспортних засобів і озброєнь з Російської Федерації для посилення позицій збройних груп»³⁹.

Цей момент важливий для грамотної кваліфікації серйозних порушень міжнародного гуманітарного права (воєнних злочинів), що вчиняються під час конфлікту. Частина злочинних діянь при цьому може бути кваліфікована як воєнні злочини незалежно від типу збройного конфлікту. До них належать, наприклад, такі: вбивства, тортури, посягання на людську гідність осіб, які не беруть активної участі у військових діях; умисне завдання ударів по цивільним об'єктам, цивільному населенню, об'єктам, призначеним для релігійних та культурних цілей; згвалтування; знищення та захоплення майна ворога, не продиктоване нагальною військовою необхідністю тощо.

Одночасно слід пам'ятати, що найбільш повний, і в цілому, загальновизнаний каталог воєнних злочинів закріплений в ст. 8 Римського статуту:

- a) серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року;
- b) інші серйозні порушення законів і звичаїв війни;
- c) серйозні порушення статті 3, загальної для чотирьох Женевських конвенцій 1949 року;
- d) інші серйозні порушення законів і звичаїв війни, які застосовуються в збройних конфліктах неміжнародного характеру.

Перші дві групи (a, b) об'єднують воєнні злочини, що вчиняються під час міжнародного збройного конфлікту. Воєнні злочини в рамках неміжнародного збройного конфлікту, каталогізовані в третій і четвертій групах (c, d).

Підстави для застосування юрисдикції Суду.

За попередньою оцінкою Канцелярії прокурора МКС, на сході України були вчинені, щонайменше, такі воєнні злочини, як умисний напад на цивільних осіб, цивільні об'єкти та об'єкти, що перебувають під захистом, умисне вбивство, катування та нелюдське або жорстоке поводження, згвалтування та інші форми сексуального насильства. Експерти неурядових організацій задокументували також факти таких злочинів, як насильницьке зникнення, використання охоронюваних осіб як «живих щитів», переслідування ідентифікованої групи (роми, члени ЛГБТ-спільноти, віруючі), злочини проти ув'язнених, які перебувають під вартою в установах на непідконтрольній уряду території.

Матеріали нашого дослідження дають підстави вважати, що під час воєнного конфлікту на сході України в 2014-2020 рр. були вчинені такі злочини проти людяності та воєнні злочини, що кваліфікуються за статтями 7 та 8 Римського статуту:

- ♦ вбивства (позасудові страти, закатовані до смерті, загиблі цивільні особи внаслідок одиночних пострілів), статті 7 (1) (a), 8 (2) (a) (i), 8 (2) (c) (i) Статуту;
- ♦ загибель цивільних осіб і руйнування цивільних об'єктів (умисні обстріли, невибіркові обстріли, загиблі внаслідок вибухів – міни, розтяжки та інші, руйнування та пошкодження житлових будинків і об'єктів інфраструктури), стаття 8 (2) (b) (i), (ii), (iv), (v), (ix), 8 (2) (e) (i), (ii), (iv) Статуту;

³⁹ ICC, Report on Preliminary Examination Activities 2017, 4 December 2017, para 92, 95 // https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2017-PE-rep/2017-otp-rep-PE_ENG.pdf, останній доступ 15 травня 2019.

- ♦ використання осіб, що охороняються, як «живих щитів», стаття 8 (2) (b) (xxiii) Статуту;
- ♦ затримання (ув'язнення) або інше жорстоке позбавлення фізичної волі в незаконних місцях утримання під вартою, стаття 7 (1) (e) Статуту;
- ♦ тортури і жорстоке поводження, статті 7 (1) (f), 8 (2) (c) (i) Статуту;
- ♦ сексуальне та гендерно обумовлене насильство, статті 7 (1) (g), 8 (2) (b) (xxii), (e) (vi) Статуту;
- ♦ насильницькі зникнення, стаття 7 (1) (i) Статуту;
- ♦ посягання на людську гідність (паради полонених, примус полонених з'їсти знаки розрізнення на формі, примус полонених перепоховати трупи, які розклалися тощо), стаття 8 (2) (b) (xxi), (c) (ii) Статуту;
- ♦ переслідування ідентифікованої групи (роми, члени ЛГБТ-спільноти, віруючі церков, які не визнаються Московським патріархатом), стаття 7 (1) (h) Статуту;
- ♦ злочини проти ув'язнених, які перебувають під вартою в установах на непідконтрольній уряду території, стаття 8 (2) (a) (i), (ii), (vi), (b) (iv), (xxiii), (c) (i), (ii), (iv) Статуту.

Злочини, наведені в цьому дослідженні, підпадають під предметний критерій (*ratione materiae*) юрисдикції МКС і були вчинені на території України громадянами України та Росії. Сторони, причетні до скоєння злочинів, включають: членів НЗФ, які часто діяли за підтримки або прямої участі збройних сил Росії, членів ЗЗФ, зокрема підрозділи ЗСУ, МВС, добровольчих батальйонів і СБУ; членів збройних сил Росії або сил спеціального призначення Росії.

Результати дослідження стверджують, що присутні всі передумови для початку розслідування ситуації в Україні відповідно до статті 53 (1) (a) – (c) Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Дослідження також підтверджує, що немає факторів, які б зробили неприйнятними для МКС потенційні справи, що випливають із ситуації на сході України.

Зокрема, органи влади України яскраво демонструють своє небажання розслідувати та переслідувати за злочини, вчинені ЗЗФ, а також визнавати постраждалих від насильства, заподіяного членами ЗЗФ. Така ж низька активність демонструється правоохоронними органами України щодо розслідування злочинів, скоєних членами НЗФ.

Правовою основою розслідувань МКС є прийнята Україною спеціальна юрисдикція МКС щодо подій Майдану (Декларація I)⁴⁰ і ймовірних злочинів, скоєних на території сходу України та Криму (Декларація II).⁴¹ 29 вересня 2015 р., на основі другої декларації України Прокурор МКС оголосив, відповідно до статті 12(3), продовження попереднього розслідування ситуації в Україні з включенням ймовірних злочинів, які були скоєні після 2014 р. в Криму та на сході України.⁴²

Наразі, через 5 років після прийняття Верховною Радою України рішення про визнання юрисдикції МКС, Офіс прокурора перебуває на другому з чотирьох етапів попереднього вивчення ситуації в Україні. На цьому етапі Офіс досліджує наявність складів воєнних злочинів в тих діяннях, інформацією про які він володіє. Після проходження ще двох етапів (перевірка того, чи не розслідуються аналогічні справи в Україні, і оцінка інтересів правосуддя) Прокурор зможе прийняти рішення про ініціювання повноцінного розслідування ситуації в Україні. Після проведення такого розслідування, можуть розпочатися слухання справи в спеціально створеній палаті Міжнародного кримінального суду.

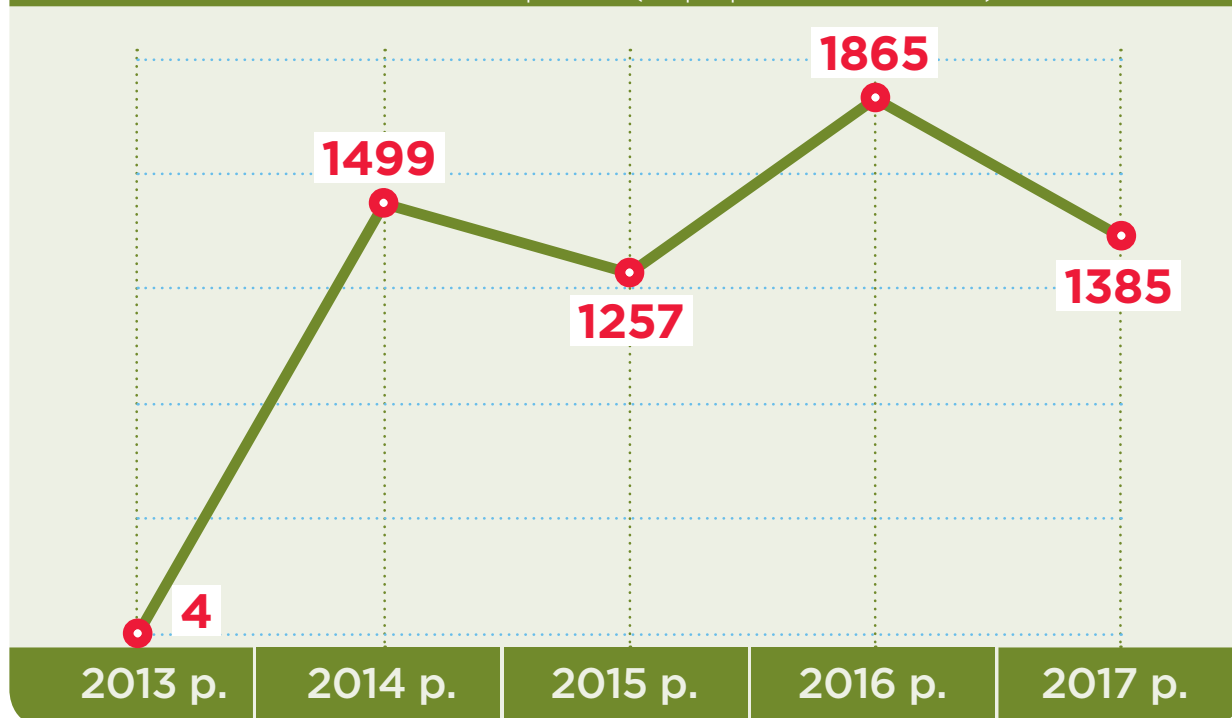
⁴⁰ Декларація Верховної Ради України до МКС стосовно визнання Україною юрисдикції МКС щодо злочинів проти людяності, скоєних вищими посадовими особами держави, які призвели до надзвичайно тяжких наслідків і масового вбивства громадян України під час мирних протестів протягом 21 листопада 2013 р. – 22 лютого 2014 р., підписана головою Верховної Ради України Олександром Турчиновим, МКС, 25 лютого 2014, <<https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/997/declarationVerkhovnaRadaEng.pdf>>.

⁴¹ Декларація Верховної Ради України до МКС стосовно визнання Україною юрисдикції МКС щодо злочинів проти людяності та воєнних злочинів, скоєних вищими посадовими особами Російської Федерації та головами терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до надзвичайно тяжких наслідків та масового вбивства громадян України, підписана головою Верховної Ради України В. Гройсманом, МКС, 4 лютого 2015, <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/other/Ukraine_Art_12-3_declaration_08092015.pdf>.

⁴² «Прокурор МКС продовжує попередній розгляд ситуації в Україні після другої декларації стосовно статті 12(3), прес-реліз МКС, 29 вересня 2015, <<https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1156>>.

Україна:

Кількість відкритих кримінальних проваджень за ст. 258 КК України (Терористичний акт)

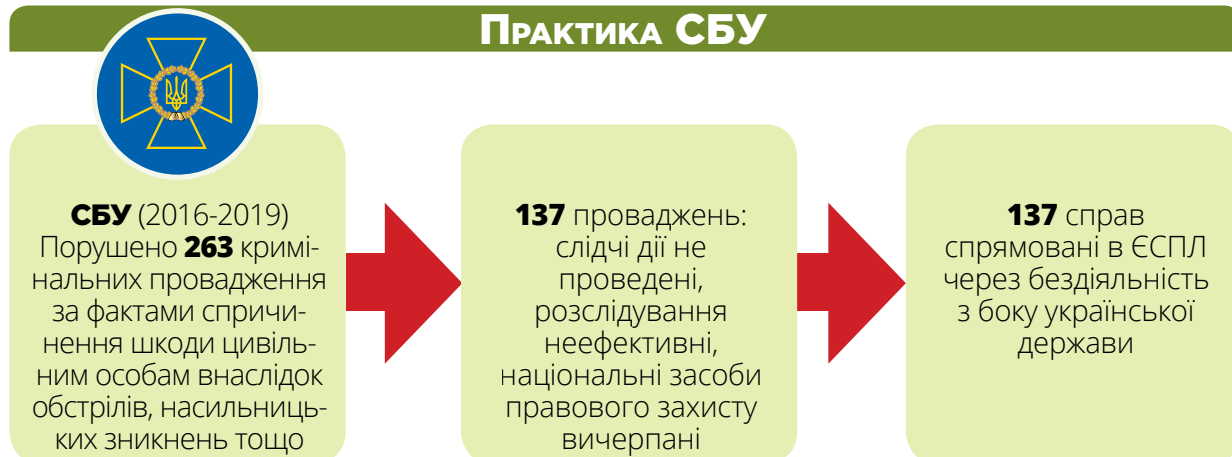

ПРАКТИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

за ст. 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни)
у 2014-2017 рр.

ПРАКТИКА СБУ

Перспективність механізму універсальної юрисдикції.

З огляду на весь комплекс проблем, що стосуються судових форм переслідування осіб, винних у скоєнні воєнних злочинів і злочинів проти людяності, цей звіт акцентує особливу увагу на механізмі універсальної юрисдикції як такому, що відкриває широкі можливості, поряд з іншими механізмами МКС і ЄСПЛ.

Універсальна юрисдикція являє собою застосування національного кримінального права до міжнародних злочинів завжди, незалежно від того, де, ким або щодо кого відповідні діяння були вчинені. Саме так трактує універсальну юрисдикцію, наприклад, німецький Кодекс злочинів проти міжнародного права, що встановлює його застосовність до всіх злочинів, перелічених у ньому, навіть якщо вони були «вчинені за кордоном і не мають зв'язку з Німеччиною»⁴³.

Женевські конвенції 1949 р. передбачають для держав-учасників зобов'язання здійснювати пошук осіб, підозрюваних у скоєнні серйозних порушень – які є воєнними злочинами – незалежно від їх громадянства і місця скоєння ймовірного злочину, і або судити їх у власних судах, або передавати їх для суду над ними іншій державі-учасниці. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій поширює це зобов'язання на серйозні порушення, які визначаються в ньому.

За даними TRIAL, зараз судове переслідування в рамках універсальної юрисдикції на практиці здійснює 16 країн, 11 осіб притягнуті як обвинувачені. Підозрюваними залишаються 207 осіб.⁴⁴

м.Сєвєродонецьк (Луганська область, Україна).
Документування обстрілів, 2016 р. Архів УГСПЛ

При цьому наявна проблема обмеженості ресурсів на тлі великої кількості потенційних підозрюваних не заперечує можливості європейських країн порушувати кримінальні розслідування ще до приїзду підозрюваного в ту чи іншу країну. Практична доцільність диктує, звісно, ініціювання таких розслідувань за місцем перебування більшості доказів, свідків і потерпілих.

Експертами визнається, що універсальна юрисдикція буде ефективною, якщо (1) держава, яка здійснює юрисдикцію, має всеосяжне законодавство, (2) спеціалізований підрозділ з воєнних злочинів, що добре функціонує, (3) досвід роботи, (4) доступ до необхідних доказів, включно зі свідками, і, більшістю, (5) присутність або очікувану присутність підозрюваного в країні.⁴⁵

У більшості країн вирішальну роль відіграє свобода розсуду прокурора, який може як відмовити в порушенні розслідування, так і припинити його на більш пізніх етапах.⁴⁶ Серед країн, які розслідують справи в рамках універсальної юрисдикції станом на 2020 рік, – Аргентина, Австрія, Бельгія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Гана, Угорщина, Італія, Нідерланди, Норвегія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Великобританія і США.⁴⁷

⁴³ Верле Г. Принципи міжнародного кримінального права: підручник. Одеса: Фенікс, 2011. С. 181.

⁴⁴ TRIAL. Universal Jurisdiction Annual Review 2020, с. 13.

⁴⁵ Florian JEßBERGER . Towards a 'complementary preparedness' approach to universal jurisdiction – recent trends and best practices in the European Union. С. 9

⁴⁶ HRW. Universal Jurisdiction in Europe. The State of the Art. Volume 18, No. 5(D). June 2006, с. 33.

⁴⁷ TRIAL. См. Universal Jurisdiction Annual Review 2020.

5 ЖЕРТВИ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

За весь період збройного конфлікту в східній частині України (2014-2020 рр.) офісом УВКПЛ ООН серед цивільного населення зафіксовано 3052 загиблих (1812 чоловіків, 1056 жінок, 98 хлопчиків, 49 дівчаток та 37 дорослих, стать яких є невідомою) і понад 7 тисяч осіб, поранених у результаті конфлікту. Водночас серед комбатантів з усіх боків налічується близько 9,8 тисяч загиблих та 22-24 тисячі поранених.

4 734 комбатантам з-поміж ЗСУ призначено інвалідність, число цивільних осіб, які отримали інвалідність унаслідок збройного конфлікту, остаточно невідома. Поширеність посттравматичного стресового розладу психіки оцінюється з української сторони на рівні 60-70 тисяч комбатантів та 512 тисяч ВПО.

Масштаб збитків можна також оцінити за такими показниками:

- ♦ залучення до діяльності незаконних збройних формувань не менше 45 000 громадян України, а також до діяльності самопроголошених формувань т.зв. «державних структур ДНР/ЛНР», парамілітарних формувань, органів окупаційної влади більш 346 тис. громадян України;
- ♦ переміщення в межах і за межі України близько 2,7 млн громадян, зокрема до РФ - 460 тисяч українців. З усіх переміщених осіб приблизно 60% складають пенсіонери, 60% - жінки, 13% - діти та 4% - особи з інвалідністю;
- ♦ надзвичайно уразливий стан близько 800 тис. людей, що проживають у районі конфлікту, а також 45-47 тис. людей, які щодня долають лінію розмежування в Донецькій, Луганській областях та адміністративний кордон з Автономною Республікою Крим;
- ♦ заподіяння різного роду шкоди більше, ніж 5 млн жителів окремих районів Донецької та Луганської областей;
- ♦ потреба в отриманні державної допомоги унаслідок конфлікту близько 3,8 млн громадян України, 2,8 млн з яких живуть на непідконтрольних уряду територіях;
- ♦ наявність близько 200 тис. дітей, які потребують психологічної та реабілітаційної допомоги як жертви збройного конфлікту.

Класифікація ЖЕРТВ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

До жертв збройного конфлікту ми зараховуємо такі категорії:

- 1. загиблі**, військові та цивільні особи, і члени їх сімей;
- 2. поранені**, військові та цивільні, і члени їх сімей;
- 3. зниклі безвісти**, військові та цивільні, зокрема жертви насильницьких зникнень, і члени їх сімей;
- 4. незаконно позбавлені волі** і такі, що незаконно утримуються під вартою, та члени їх сімей;
- 5. жертви тортур** і жорстокого поводження;
- 6. жертви сексуального** та ґендерно зумовленого насильства;
- 7. жертви посягань** на людську гідність, військові та цивільні особи;
- 8. ув'язнені**, які перебувають в установах виконання покарань на неконтрольованій урядом території;
- 9. жертви переслідувань** на неконтрольованій урядом території за ознакою приналежності до групи:
 - роми;
 - члени ЛГБТІ-спільноти;
 - віруючі церков, які не визнаються Московським патріархатом;
- 10. люди**, що втратили житло та інше майно через військові дії.

Загиблі, поранені.

Реальна кількість загиблих встановити сьогодні важко. На відміну від наведеної вище статистики офісу УВКПЛ ООН в базі

ЖЕРТВИ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ на сході України у 2014-2020 рр.

ЗАГІБЛІ, ПОРАНЕНІ

ГО «Мирний берег» і ГО «ХПГ» задокументовано **108** випадків убивств

50 цивільних

58 військовополонених

83% – на непідконтрольній території
17% – на контрольованій території

78 – позасудові страти

по **50%** цивільних і військовиків

24 – закатовано до смерті

11 цивільних **13** військовиків

19 – на непідконтрольній території
5 – на контрольованій території

6 – загинули
від поодиноких пострілів

даних ХПГ зібрані персональні дані 3144 загиблих і 3350 поранених цивільних осіб⁴⁸, а в базі даних МБ – 9294 загиблих. Авторами дослідження задокументовані 108 випадків вбивств, пов'язаних з воєнним конфліктом, зокрема 50 цивільних і 58 військовополонених. 83% вбивств скоєні на неконтрольованій урядом території, 17% – на контрольованій. 78 випадків належать до позасудових страт (по 50% військових і цивільних), 24 людини закатували до смерті (13 військових і 11 цивільних, 19 випадків на непідконтрольній території, 5 – на підконтрольній), 6 людей загинули від одиночних пострілів.

Зниклі безвісти.

Відсутність єдиної методології визначення зниклих безвісти, координації між різними державними органами привела до суперечливих оцінок кількості зникнень у зоні воєнного конфлікту – від декількох сотень до декількох тисяч чоловік.

За даними НПУ, за весь період конфлікту зникли безвісти понад 7400 українців, на кінець 2017 вважалися зниклими безвісти понад 1800 осіб.

За інформацією Управління НПУ Донецької області, з квітня 2014 року до початку 2017 року на підконтрольній території Донецької області зникли безвісти 2727 осіб, доля 1053 з них невідома. За даними Луганської обласної ВЦА, з початку проведення АТО в області на контрольованій території розшукується 1205 осіб, знайдено 633 людини, доля 572 залишається невідомою.

СБУ (2017) назвала меншу кількість зниклих безвісти з початку воєнного конфлікту – 403 людини, включно зі 123 військовослужбовцями, членами добровольчих батальйонів і силовиками.⁴⁹

У базі даних «Мирний берег» на кінець травня 2018 року значилися 1148 зниклих, з них військових – 150, цивільних – 998, зокрема 33 діти. Невпізнаних загиблих – 152.⁵⁰

⁴⁸ Report the loss of civilian population, the destruction of housing and infrastructure as a result of the armed conflict in eastern Ukraine, p.25, <http://khpg.org/en/index.php?id=1538471203>

⁴⁹ https://www.dialog.ua/ukraine/139595_1513348177

⁵⁰ <http://khpg.org/index.php?id=1528705847>

ЖЕРТВИ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ на сході України у 2014-2020 рр.

ЗНИКЛІ БЕЗВІСТИ

Офіційні дані

МВС (15 лютого 2015): **1 331**

Управління НПУ Донецької обл.
(квітень 2014 – початок 2017):
на підконтрольній території
Донецької обл. **2 727**,
доля **1 053** з них невідома

Луганська обласна ВЦА
(з початку АТО) на
підконтрольній території
Луганської обл.:
розшуковуються **1 205**, знайдено
633, доля **572** невідома

Голова СБУ В. Грицак
(початок воєнного конфлікту –
кінець грудня 2017): **403**,
включно з **123** військовиками,
членами добровольчих
батальйонів і силовиками

У базі даних ГО «Мирний берег»

2 878 – за весь час конфлікту

1 425
військовиків

1 453
цивільних

у т. ч.
56 дітей

1 148 – на кінець травня 2018

150
військовиків

998
цивільних

у т. ч.
36 дітей

152
невідомо

Станом на 01.09.2019 року ХПГ задокументовані 4656 випадків зникнень людей, з яких в базу даних внесено 3982 людини, 659 жінок, серед яких 239 дітей (для визначення статі 15 зниклих не вистачає інформації). З усіх задокументованих випадків зникнення 3505 людей були знайдені, зокрема 210 дітей.⁵¹

Незаконно позбавлені волі і такі, що незаконно утримуються під вартою

Незаконне позбавлення волі з боку НЗФ.

Головною військовою прокуратурою (2018) було встановлено понад 3,5 тисячі осіб, яких НЗФ утримували в 120 місцях незаконного утримання на непідконтрольних уряду територіях Донецької та Луганської областей. З них близько 1,7 тисячі – це цивільні особи, решта військовослужбовці.⁵² Полонені утримувалися в непридатних для цього приміщеннях, позбавлялися харчування, води, можливості справляти фізіологічні потреби та необхідної медичної допомоги. Майже всіх

незаконно позбавлених волі члени НЗФ катували, кілька сотень полонених були вбиті.

У базі даних МБ задокументовано 204 незаконних місця несвободи, зокрема 116 у Донецькій області та 88 у Луганській області, в яких утримувалися 2082 цивільні особи і 1654 військовослужбовця⁵³.

Незаконне позбавлення волі з боку ЗЗФ.

Експертам дослідження вдалося задокументувати вісім фактів незаконного затримання, які були вчинені на території, підконтрольній українському уряду. Незаконні затримання в цілому близько 40 осіб були здійснені представниками добровольчих батальйонів і Національної гвардії України. Серед причин затримання були встановлені «підозра у симпатії до російсько-сепаратистських сил»; «журналісти і волонтери, підозрювані в шпигунстві»; «вкрадення з метою отримання викупу».

Частина осіб ЗЗФ утримували під вартою до 14 днів, протягом яких затримані піддавалися жорсткому поводженню і звіль-

⁵¹ Там само, с. 30-31.

⁵² Щодо наведених даних НПУ і ГВП див. <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29378209.html>

⁵³ Violent Crimes Committed During the Armed Conflict in Eastern Ukraine between 2014–2018, <http://khp.org/en/index.php?id=1543997604>

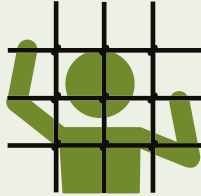
ЖЕРТВИ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ на сході України у 2014-2020 рр.

НЕЗАКОННО ПОЗБАВЛЕНІ ВОЛІ

Дані Головної військової прокуратури

на 20 липня 2018:

на території Донецької та Луганської областей НФЗ утримують більше **3,5 тис.** з них близько **1,7 тис.** – цивільні

**МАЙЖЕ ВСІ НЕЗАКОННО
ПОЗБАВЛЕНІ ВОЛІ БУЛИ ПІДДАНІ
ТОРТУРАМ**

протягом 2014 – 2018 років НФЗ створено **120 місць незаконного утримання полонених** – українських військовиків, цивільних осіб, у тому числі журналістів і волонтерів

У базі даних ГО «Мирний берег»

204 – незаконних місць несвободи

Донецька область – **116**
Луганська область – **88**

3 736 в'язнів

1 654
військовиків

2 082
цивільних

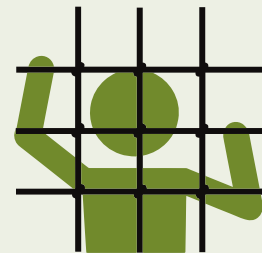
ЖЕРТВИ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ на сході України у 2014-2020 рр.

НЕЗАКОННО ПОЗБАВЛЕНІ ВОЛІ

У базі даних ГО «Мирний берег»

**МІСЦЯ УТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ З
НАЙБІЛЬШОЮ КІЛЬКІСТЮ ПОЛОНЕНИХ:**

- будівля Управління СБУ (Донецьк) – більше **225**
- колишня військова частина № 3037 (Донецьк) – більше **190**
- завод «Ізоляція» (Донецьк) – більше **190**
- ІТТ біля Південної автостанції (Донецьк) – більше **400**
- ІТТ МРВ ГУМ ВС України (м. Сніжне, Донецька обл.) – більше **190**
- будівля Управління СБУ (Луганськ) – більше **200**

ЖЕРТВИ ЗБРОЙНОГО КОНФЛИКТУ на сході України у 2014-2020 рр.

ЖЕРТВИ КАТУВАНЬ І ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

У базі даних ГО «Мирний берег»

Дані УГСПЛ, НУО «Truth Hounds», ГО «ХПГ»

більше **3 000** випадків катування
полонених (військовиків і цивільних)
з боку **НЗФ**

через місця
несвободи **НЗФ**
пройшли
більше **6 000** людей,
утримання яких
можна прирівняти до
катувань і жорстокого
поводження

Прокуратура Луганської області, 2020:
встановлено близько **600** осіб, потерпілих
від катувань з боку НЗФ. Розглядається
понад **6000** злочинів, скоєних НЗФ, в реєстр
досудових розслідувань внесені відомості
про понад **4200** осіб, які постраждали від
злочинів, пов'язаних зі збройною агресією
Росії проти України.

задокументовано **23** випадки
затримання людей **українськими**
силовиками. Із них **19** стали жертвами
катувань і жорстокого поведження.
Лише **3** брали участь у насильницьких
діях, спрямованих на повалення
української влади
Інші – учасники ненасильницьких
мітингів або цивільні, що не мають
жодного стосунку до політичних подій

нялися за умови обов'язкового підписання
документу, що вони не мають жодних пре-
тензій до тих, хто їх затримав.

Найбільш масові порушення відзначені
у Станиці Луганській (Луганська область,
2015), де представники добровольчих ба-
тальйонів «Чернігів» і «Торнадо» незаконно
утримували місцевих жителів.⁵⁴ Незважаю-
чи на те, що під час «зачистки» та «боротьби
з сепаратистами» майже кожен мешканець
селища пройшов через незаконні місця поз-
бавлення волі «торнадівців»⁵⁵, багато жителів
відмовилися давати свої свідчення під запис
експертів, побоюючись за свою безпеку.⁵⁶

На поширеність подібної практики вка-
зують випадки незаконного затримання ще
23 осіб, задокументовані різними НКО (УГ-

СПЛ, «Truth Hounds», ХПГ).⁵⁷ При цьому 19
з цих затриманих стали жертвами тортур і
жорстокого поведження.⁵⁸ Після 2015 року
більшість випадків незаконного затриман-
ня, а також утримання під вартою без зв'яз-
ку із зовнішнім світом в неофіційних міс-
цях затримання пов'язувалися з практикою
СБУ, відображеною в доповідях ММПЛ.⁵⁹

Жертви тортур і жорстокого поводження

Дані щодо кількості осіб, які зазнали кату-
вань з обох сторін (НЗФ, ЗЗФ) сильно різнять-
ся. Однак всі спостерігачі сходяться на думці,
що катування в ОРДЛО мали масовий харак-
тер, пік яких припадає на квітень 2014 – кінець
2015 у зв'язку з гострою фазою конфлікту.

⁵⁴ Report about the violations of human rights in the area of the armed conflict in Luhansk Oblast. Stanitsa Luhanska Sector / Yuriy Aseev, Yana Smelyanska, Anastasia Yegorova, Fedir Danilchenko. – Kharkiv, Human Rights Publisher, 2018. – 90 p.

⁵⁵ По місцях «бойової слави» батальйону «Торнадо». Фоторепортаж. <http://khpg.org/index.php?id=1480948008>

⁵⁶ «Підвали Донбасу. Жорстока правда про полон. Ті, що пережили пекло: Свідчення жертв ув'язнень на Донбасі», <http://khpg.org/index.php?id=1481630335>, с. 22.

⁵⁷ Незаконні затримання та тортури, здійснені українською стороною в зоні збройного конфлікту на сході України 2017, <http://khpg.org/index.php?id=1496406846>

⁵⁸ «Illegal arrests and torture committed by the Ukrainian side in the zone of the armed conflict in the East of Ukraine: Information report of the Ukrainian Helsinki Human Rights Union, the Kharkiv Human Rights Protection Group and a non-governmental organization Truth Hounds», UHHRU (online), https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/ZVIT-engl_New1.pdf l.

⁵⁹ «Доповідь про права людини в Україні з 16 лютого 2016 по 15 травня 2016», https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_14th_HRMMU_Report_UKRANIAN.pdf, нар.31.

ЖЕРТВИ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ на сході України у 2014-2020 рр.

ЖЕРТВИ ЗАМАХІВ НА ЛЮДСЬКУ ГІДНІСТЬ

- марш полонених, що супроводжувався образами з боку натовпу
- утримання у приміщеннях з неналежними умовами
- примус до оголення або переодягання чоловіків у жіночу одягу
- важка (неоплачувана) праця, у тому числі облаштування військових споруд
- примус до спостереження тортур або згвалтування інших осіб
- примус до незаконних дій з державними символами і знаками військової приналежності (спалювання, з'їдання)
- примус до збирання тіл мертвих людей (цивільних, військових) і до їх розчленування

**У ВСІХ ВИПАДКАХ ПРИМУС
ЗДІЙСНЮВАВСЯ ПІД ЗАГРОЗОЮ
ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ АБО ФІЗИЧНОГО
НАСИЛЬСТВА**

За версією представників української влади (2018), кожен з 3224 звільнених зазнав катувань з боку НЗФ⁶⁰. У базі даних авторів дослідження також перебуває більше 3000 задокументованих випадків катувань полонених (військовослужбовців і цивільних осіб), здійснених НЗФ. У той же час неурядові організації та ММПЛ⁶¹ поділяють позицію, згідно з якою умови незаконного утримання в НЗФ можна прирівняти до тортур і жорстокого поводження. Кількість жертв тортур, таким чином може бути розширена до 6000 осіб, які пройшли через ці умови.

Участь СБУ в тортурах не є доведеною, однак Підкомітет з недопущення катувань (ПНК) Комітету ООН проти тортур і жорстокого поводження у своїй доповіді щодо візиту в Україну (2016) відзначив: «ПНК отримав чис-

ленні і серйозні повідомлення про дії, які, якщо будуть доведені, можуть бути класифіковані як тортури і жорстоке поводження. Особи, з якими розмовляли представники Підкомітету в різних частинах країни, розповідали про побиття, удари електричним струмом, інсценування страти, задушення, залякування та погрози сексуального насильства щодо осіб і членів їх родин. Незважаючи на проведену роботу та досвід, набутий під час візиту, Підкомітет робить висновок, що такі заяви можуть бути правдою. У багатьох випадках ці дії, за твердженням заявників, застосовувалися в той час, як вони перебували під контролем СБУ або під час неофіційних затримань. Затримані ... заявляли про те, що їх піддавали тортурам з метою отримання інформації про їх участь або участь їхніх колег в «сепаратистській» діяльності або для визначення військових позицій збройних груп. Підкомітет також розуміє, що в деяких випадках дії вчинялися приватними особами або добровольчими батальйонами, але з відома або за мовчазною згодою державних посадових осіб».

⁶⁰ «Замучені та зґвалтовані: Герашенко розкрила медичні діагнози колишніх в'язнів на Донбасі», <https://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20180723-katuvaly-ta-gvaltuvaly-gerashhenko-rozkryla-diagnozy-eks-polonenyh-na-donbasi/>

⁶¹ Звіт ММПЛ «Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні 16 лютого – 15 травня 2016 року», п. 12 – http://www.un.org.ua/images/UA_14th_OHCHR_report_on_the_human_rights_situation_in_Ukraine.pdf

Жертва катувань з боку незаконних збройних формувань, 2014 р. Архів УГСПЛ

Жертви сексуального та ґендерно-зумовленого насильства

До цієї категорії належать як жінки, вимушені в силу економічних причин займатися «сексом за їжу», так і представники обох статей, що стали жертвами сексуального насильства з боку ЗЗФ і НЗФ у місцях незаконного позбавлення волі. До останніх, як метод тортур, застосовувалися побиття та ураження електричним струмом області статевих органів, зґвалтування, погрози зґвалтуванням, примусове оголення. У більшості випадків НЗФ застосовували сексуальне насильство для примусу відмови жертв від свого майна або виконання інших дій як умова безпеки і звільнення.

Істотне зниження інтенсивності після 2015 не означає припинення подібної практики з обох сторін як щодо затриманих осіб, так і щодо цивільного населення «сірої зони».

Жертви посягань на людську гідність, військові та цивільні особи

Під час дослідження зафіксовані такі види образливого та принизливого поводження, які кваліфікуються як посягання на гідність: марші полонених, які супроводжувалися образами з боку натовпу; утримання в будівлях з неналежними умовами (відсутність належних умов та місця для сну, прийому їжі, відсутність туалету тощо); примушування до оголення або перевдягання чоловіків у жіночий одяг, різна важка (неоплачувана) робота, зокрема облаштування військових споруд, примушування до спостереження за катуванням або зґвалтуванням інших осіб; примушування до незаконних дій з державними символами та знаками військової приналежності, такі як спалювання, поїдання або інші дії по відношенню до державних символів, примушування до збору тіл мертвих осіб (цивільних, військових) та їх розчленування.

ЖЕРТВИ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ на сході України у 2014-2020 рр.

ВИМУШЕНІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІ

Більше **460 тисяч** українців втекли від воєнного конфлікту в Росію, близько **360 тисяч** з них отримали громадянство РФ за спрощеною процедурою. З усіх зареєстрованих ВПО близько **600 тис.** – пенсіонери. На підконтрольній уряду території зараз постійно проживає **від 500 до 800 тис.** ВПО.

Близько **3 млн** людей були вимушені тікати з місць постійного проживання через ризик загинути

- близько **0,5 млн** – до Росії та інших країн
- близько **2 млн** – зареєструвалися як ВПО
- близько **0,5 млн** переселенців не реєструвалися

На сьогодні в Україні – близько 1,5 млн ВПО

Усі випадки були вчинені представниками НЗФ, під загрозою застосування зброї або фізичного насильства.

Ув'язнені, які перебувають в установах виконання покарань на неконтрольованій урядом території

На непідконтрольній уряду території в 2014 перебували 28 УВП, в яких утримувалися 16 200 осіб з різним правовим статусом (засуджені, обвинувачувані, підозрювані).

Окрім відсутності доступу до правосуддя, ув'язнені стали об'єктом артилерійських обстрілів протягом декількох місяців. При цьому під час сильних обстрілів адміністрація УВП ховалася, лишаючи в'язнів, закритих в камерах, напризволяще. У 2015 в більшості УВП почався голод. Відсутність опалення призводило до того, що засуджені розводили в камерах багаття з побутових речей: дерев'яних меблів, одягу, щоб хоча б закип'ятити воду. Стіни покривала паморозь, вода замерзала, а температура падала до нуля. Були періоди, коли тижнями не було світла і водопостачання. Засуджених обмежували в

кількості води, яку вони могли випити. Окрім того, вони не могли виконувати гігієнічні процедури, а в камерах і санітарних вузлах стояв нестерпний сморід з каналізації. Медична допомога не надавалася.

НКО України зафіксували повідомлення, коли засуджені ставали об'єктами незаконного застосування фізичної сили з боку представників НЗФ. Останні могли забити людину до смерті, залишити без одягу взимку на вулиці на цілий день, спустити на неї собак.

Жертви переслідувань на неконтрольованій урядом території за ознакою приналежності до групи⁶²

Роми. Близько 6000 ромів, які залишили місця проживання в зоні бойових дій, стали жертвами довільних затримань, погромів, пограбувань, побиттів.

⁶² Violent Crimes Committed During the Armed Conflict in Eastern Ukraine between 2014–2018. – Kharkiv: LLB "Human Rights Publisher", 2018. — 112 p, pages 84-92, <http://khpq.org/files/docs/1552984577.pdf>

Члени ЛГБТІК-спільноти. Ризик агресії з боку НЗФ є вкрай високим – з вивезенням «на підвал, туди поміщали для залякування, отримання викупів і безкоштовної робочої сили. На підвалі принижували та ображали».

Віруючі церков, які не визнаються Московським патріархатом. НЗФ відкрито висловили свою приналежність до православ'я і почали репресувати представників протестантських та католицьких церков і православних віруючих, які не визнають Московський патріархат. Багато священиків були побиті, а кількох священиків НЗФ навіть убили.

Люди, що втратили житло та інше майно через військові дії. Збиток, нанесений населеним пунктам Донецької та Луганської областей, які постраждали від збройного конфлікту

Розміщення НЗФ своєї артилерії в житлових кварталах приватного сектору, поблизу лікарень, шкіл, дитячих садочків тощо, використання тактики «живого щита» щодо цивільних осіб і цивільних об'єктів призвело до пошкодження або руйнування понад 40 тис. житлових будинків.⁶³ Ця цифра не включає будинки, залишені ВПО, і будинки, пошкоджені під час їх використання у військових цілях.⁶⁴ По обидва боки від лінії зіткнення станом на початок 2020 р. нараховується понад 50 тис. будинків цивільного населення, пошкоджених під час бойових дій. З них домівки близько 40 тис. сімей терміново потребують ремонту.⁶⁵ Авторами дослідження задокументовано 22503 факти спричинення шкоди житловим будинкам і об'єктам інфраструктури внаслідок масив-

них невибіркового обстрілів.

Руйнування об'єктів енергетичної, транспортної, промислової та соціальної інфраструктур під час збройного конфлікту на сході України спричинило збитки на суму близько 50 мільярдів доларів.

За даними ВООЗ, з початку конфлікту під обстріл потрапили 160 медичних установ по обидва боки лінії розмежування. 130 з них або частково, або повністю припинили роботу. Найбільше постраждали лікарні Донецька – 57 медичних установ, і Горлівки – 18. Були зруйновані або пошкоджені 42 мости.

На підконтрольній уряду території в Луганській області зруйновано близько 9000 об'єктів, зокрема: більше 7400 житлових будинків, 32 мости, 94 медичні установи, 113 навчальних закладів, 14 промислових об'єктів, 79 закладів культури та спорту.

На підконтрольній уряду території в Донецькій області пошкоджено понад 12 900 житлових будинків, 21 медичний заклад, 27 загальноосвітніх шкіл, 13 дошкільних установ, 7 професійно-технічних училищ, 14 закладів культури та 19 промислових об'єктів.

Під час підготовки звіту зафіксовані випадки захоплень і атак на 58 навчальних закладів в 20 містах Донецької області та 21 навчальний заклад в 14 містах Луганської області. У цьому були помічені представники як НЗФ, так і законних збройних формувань.

В Донецькій області були зруйновані 62 православних храми, а в Луганській – 10 храмів. 10 храмів знищено дощенту. Пошкодження отримали греко-католицький і протестантські храми, а також одна мусульманська мечеть. Загинули троє православних священнослужителів, постраждали п'ять.⁶⁶

⁶³ План гуманітарної реакції для 2018 року, доступний за посиланням <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/ukraine-2018-humanitarian-response-plan-hrp>.

⁶⁴ The report about the losses of the civilian population, destructions of the households and infrastructure as a result of the armed conflict in the east of Ukraine. / Yuriy Aseev, Anastasiya Yegorova, Stanislav Pylayev, Yana Smelyanska, Yevgeniy Zakharov. – Kharkiv, Human Rights Publisher, 2018. – 118 pages, p.27-30. <http://khpg.org/en/index.php?id=1538471203>; https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_UKRAINIAN.pdf, para. 34.

⁶⁵ Матеріали ГО «Донбас SOS», презентовані на круглому столі «Зруйноване житло цивільного населення: порядок денний на п'ятому році конфлікту». Секретаріат Уповноваженого ВРУ з прав людини, 20 березня 2019 р., м.Київ.

⁶⁶ The report about the losses of the civilian population, destructions of the households and infrastructure as a result of the armed conflict in the east of Ukraine. / Yuriy Aseev, Anastasiya Yegorova, Stanislav Pylayev, Yana Smelyanska, Yevgeniy Zakharov. – Kharkiv, Human Rights Publisher, 2018. – 118 pages, p.7. <http://khpg.org/en/index.php?id=1538471203>

6 ВПО ЯК НОВА СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА УКРАЇНИ

Найбільша міграція в Європі після Другої світової війни відноситься до конфлікту в Україні 2014 року, коли 50 % населення Луганської/Донецької областей (не менше 3 млн осіб) вимушено покинули свої домівки. Міністерство соціальної політики України наводить цифру у 1,43 млн осіб, зареєстрованих як ВПО⁶⁷, з яких трохи більше 600 тис. осіб – пенсіонери. Майже всі пенсіонери, зареєстровані як ВПО, проживають у своїх будинках на непідконтрольній території і змушені кожні два місяці виїжджати на підконтрольні території для верифікації та отримання пенсії. Близько 0,5 млн переселенців не стали реєструватися і вирішували свої проблеми після переїзду без допомоги держави.

Соціальна допомога. Серед ключових проблем, з якими зіткнулися переселенці у перші дні – відновлення і оформлення документів, зниклих через бомбардування, житло, працевлаштування, соціальний захист, забезпечення медичною допомогою, соціально-психологічна реабілітація. Ці проблеми вирішували в першу чергу волонтерські, благодійні, правозахисні та інші недержавні організації.

Держава у 2014 змогла організувати виплату щомісячної адресної допомоги (гранична сума – 1000 грн.)⁶⁸, однак процедура призначення виплат була вкрай формалізована. Обов'язковою умовою були візити інспекторів за місцем проживання претендентів на отримання допомоги; якщо ВПО не могла знайти роботу з офіційним працевлаштуванням протягом двох місяців, соціальні служби позбавляли її компенсаційних виплат; якщо внаслідок перевірок виявлялося, що у претендента є заощадження, що складають більше 12 000 гривень, або сім'я мала більше одного автомобіля – соціальні служби позбавляли таких громадян права на компенсаційні виплати.

⁶⁷ <https://www.msp.gov.ua/news/18074.html>

⁶⁸ Постанова Кабінету міністрів України (КМУ) №505 від 01 жовтня 2014 року «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, зокрема на оплату житлово-комунальних послуг».

МИКОЛА КОЗИРЄВ, український правозахисник: «Фактично встановлений Порядок (призначення соціальних виплат – ред.) передбачає буквально: сиди і чекай, коли працівник соціальної служби на свій розсуд прийде до тебе додому та зафіксує твоє існування тут і зараз актом перевірки. Тимчасова відсутність на момент перевірки з побутових причин, а тим більше виїзд, скажімо, на тиждень-два в інший регіон, автоматично переводить переселенця в статус «порушника» з відповідними санкціями. І бідолаха ризикує втратити на кілька місяців засоби існування, оскільки до перевірок, встановлених цими Порядками, прив'язані соціальні виплати, зокрема пенсії переселенців.»⁶⁹

Для отримання пенсії уряд України запровадив дискримінаційну умову про обов'язкову реєстрацію одержувачів пенсійних виплат в статусі ВПО, не скасовану досі; банки вимагають проходити ВПО-пенсіонерів щорічну верифікацію.⁷⁰ Наслідком такого підходу став «пенсійний туризм», коли пенсіонери-мешканці непідконтрольних територій стали приїжджати на кілька днів на підконтрольну територію виключно для оформлення статусу ВПО та отримання пенсій. Пенсійний туризм, що супроводжувався корупційними ризиками, призвів до політичних спекуляцій і негативного резонансу на міжнародному рівні. У 2016-2018 рр. Пенсійний фонд України вдався до практики припинення пенсійних виплат для «пенсійних туристів», використовуючи дані СБУ та Держприкордонслужби про перетин громадянами контактної лінії в ОРДЛО.

У 2018 Верховний Суд постановив, що припинення виплати пенсії ВПО є неправомірним і може являти собою неправомірне втручання в право власності заявника.

⁶⁹ Там само.

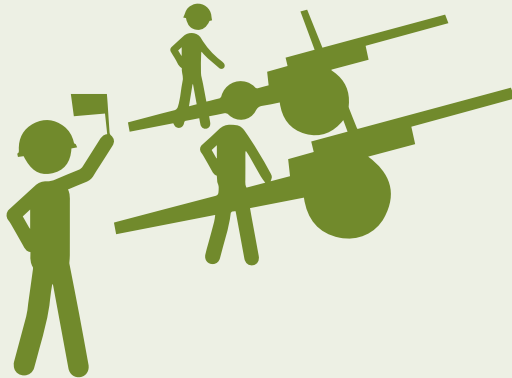
⁷⁰ <https://sud.ua/ru/news/ukraine/145422-pensii-zhitelyam-ordlo-zelenskiy-soobschil-o-vazhnykh-izmeneniyakh>

ЖЕРТВИ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ на сході України у 2014-2020 рр.

РУЙНУВАННЯ ЖИТЛА ТА ІНФРАСТРУКТУРИ

- більше **20 тис.** зруйнованих і пошкоджених житлових будинків
- більше **2 500** об'єктів інфраструктури

Станом на кінець 2017 р.

(з початку бойових дій у 2014 р.)

- пошкоджено **40 тис.** житлових будинків (без урахування будинків, залишених ВПО, і будинків, пошкоджених під час їхнього використання у воєнних цілях)
- серйозно постраждали близько **10 тис.** об'єктів інфраструктури

Одною з причин загибелі й поранення цивільних і руйнації є розміщення артилерії НЗФ у жилих кварталах, поблизу лікарень, шкіл, дитячих садків тощо й ведення вогню звідти по позиціях НЗФ, деякі з яких діють симетрично –

**ЦЕ ФАКТИЧНО ОЗНАЧАЄ
ВИКОРИСТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО
НАСЕЛЕННЯ ЯК «ЖИВОГО ЩИТА»**

- Руйнування об'єктів енергетичної, транспортної, промислової та соціальної інфраструктур під час збройного конфлікту на Донбасі спричинило збитки на суму близько **50 мільярдів** доларів.
- По обидва боки від лінії зіткнення станом на початок 2020 р. нараховується понад **50 тис.** будинків цивільного населення, пошкоджених під час бойових дій. З них домівки близько **40 тис.** сімей терміново потребують ремонту. Були зруйновані або пошкоджені **42** мости.
- За даними ВООЗ, з початку конфлікту під обстріл потрапили **160** медичних установ по обидва боки лінії розмежування. **130** з них або частково, або повністю припинили роботу. Найбільше постраждали лікарні Донецька – **57** медичних установ, і Горлівки – **18**.
- На підконтрольній уряду території в Луганській області зруйновано близько **9000** об'єктів, зокрема: більше **7400** житлових будинків, **32** мости, **94** медичні установи, **113** навчальних закладів, **14** промислових об'єктів, **79** закладів культури та спорту.
- На підконтрольній уряду території в Донецькій області пошкоджено понад **12 900** житлових будинків, **21** медичний заклад, **27** загальноосвітніх шкіл, **13** дошкільних установ, **7** професійно-технічних училищ, **14** закладів культури та **19** промислових об'єктів.
- ХПГ зафіксували випадки захоплень і атак на **58** навчальних закладів в **20** містах Донецької області та **21** навчальний заклад в **14** містах Луганської області. У цьому були помічені представники як НЗФ, так і законних збройних формувань.
- В Донецькій області були зруйновані **62** православних храми, а в Луганській – **10** храмів. **10** храмів знищено дощенту. Пошкодження отримали греко-католицький і протестантські храми, а також **одна** мусульманська мечеть. Загинули **трьох** православних священнослужителів, постраждали **п'ять**.

«У КВІТНІ 2017 РОКУ було призупинено виплату 200 200 пенсій. Станом на квітень 2018 року 123 500 осіб подали позови про відновлення своїх прав на пенсійне забезпечення, які були задоволені 91 600 особам. УВКПЛ зазначає, що значній кількості пенсіонерів виплата пенсій була призупинена через процедуру верифікації та ідентифікації, яка пов'язує виплату пенсій з реєстрацією в статусі ВПО».

Житло. У 2014 році розміщенням переміщених осіб у переважній більшості випадків займалися волонтерські організації. Створені при обласних державних адміністраціях спеціальні комісії не змогли забезпечити системне вирішення питання розміщення ВПО, сприяючи в короткостроковому розміщенні та інформаційній підтримці. Відведені місця для тимчасового розселення – санаторії, медичні установи, гуртожитки, дитячі табори – не могли вмістити всіх нужденних. Міністерство соціальної політики наводило інформацію про те, що по всій Україні були підготовлені тимчасові місця для розселення близько 13 000 переселенців. Багато установ, що прийняли в 2014 році першу хвилю переселенців, заселені ними досі.

Восени 2014 року було прийнято рішення про облаштування 7 модульних містечок: у Харкові⁷², Запоріжжі, Павлограді, Кривому Розі, Нікополі, Кам'янському та Дніпрі, кошти на їх будівництво надали міжнародні організації. Станом на сьогодні нові модульні містечка не будуються і не плануються. А приміщення, збудовані в період 2014-2015, – занепали і вимагають радикальної модернізації.

Системний підхід до вирішення житлової проблеми ВПО держава досі не виробила.

Перетин контактної лінії. Відповідно до Порядку перетину контактної лінії в 2015 були організовані 6 контрольних пунктів в'їзду-виїзду (КПВВ) без необхідної інфраструктури. У 2015-2018 це призвело до величезних черг, в яких люди стояли до 3 доби. У

чергах фіксувалися численні смерті – серцеві напади, обмороження, стрілецькі поранення, мінні травми. Лише у 2018 році на КПВВ загинули понад 50 осіб, а загальна кількість померлих наближається до двох сотень.

З 2018 був проведений ремонт КПВВ, оптимізовані правила провезення громадянами продуктів харчування і товарів господарського призначення, перетину контактної лінії дітьми до 14 років. Правоохоронні органи України відмовилися від неправових методів перевірок громадян на КПВВ – несанкціонованих перевірок телефонів, переписування ІМЕІ телефонів, обшуків особистих речей, несанкціонованих затримань «за підозрою в сепаратизмі»

Виборчі права ВПО. Протягом майже шести років збройного конфлікту в Україні ВПО зазнавали дискримінації щодо виборчих прав: вони не могли брати участь у виборах депутатів ВР по мажоритарних округах в 2014 і 2019; були позбавлені можливості брати участь у виборах депутатів місцевих рад у 2015 році, а також на виборах у нових ОТГ восени 2019 року. У кінці 2019 року ВР прийняла новий виборчий кодекс⁷³, в якому виправила норми, що обмежують виборчі права переселенців. На всіх подальших виборах ВПО зможуть реалізувати свої виборчі права без будь-яких обмежень.

Соціальна інтеграція ВПО. Станом на сьогодні практично не фіксуються відмови в доступі ВПО до медичного забезпечення. Міністерство освіти надало ВПО та особам, що навчаються, з невідконтрольних територій право на пільги під час вступу до освітніх установ.

Залишаються невирішеними питання кредитування ВПО та повного доступу до банківських послуг. Комплексна програма з працевлаштування ВПО ще не вироблена українськими державними органами. Залишається великою проблемою соціальна інтеграція ВПО в територіальні громади. Частина ВПО досі змушена мігрувати з місця на місце, шукаючи більш прийнятні умови проживання.

⁷¹ УВКПЛ Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні. 16 лютого – 15 травня 2018 року, с. 13-14, https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_RU.pdf

⁷² <https://www.city.kharkov.ua/ru/news/u-kharkovi-pobuduyut-modulni-budinki-dlya-pereseleltsiv-z-donbasu-25472.html>

⁷³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/396-X>

Висновки

1. Сучасна ситуація в Україні характеризується наявністю двох видів конфлікту – соціального конфлікту (як результат переходу від авторитарного пострадянського режиму до демократичного) та збройного конфлікту (як результат зовнішньої агресії Російської Федерації). Останній, в свою чергу, носить характер як міжнародного, так і внутрішнього конфлікту. В таких умовах для подолання наслідків широкомасштабних порушень прав людини найбільш оптимальним вбачається використання механізмів перехідного правосуддя (Transitional Justice) в поєднанні з іншими підходами: розвиток заходів довіри (Confidence-building measures), «Роззброєння, демобілізація та реінтеграція» (Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR), миробудівництво (Peacebuilding), реформа сектору безпеки (Security Sector Reform (SSR)).
2. Перехідне правосуддя, будучи цілісною концепцією з 40-річним досвідом застосування в постконфліктних країнах, дозволяє Україні ще на стадії «гарячого конфлікту» здійснювати інституційні реформи, удосконалювати механізми переслідування воєнних злочинців, розробляти форми соціального захисту та відновлення прав жертв конфлікту. На відміну від міжнародних інститутів, де механізми перехідного правосуддя закріплені в документах ООН і Ради Європи, органи влади України перебувають лише на стадії обговорення самої можливості створення національної моделі перехідного правосуддя. Ініціативи громадянського суспільства щодо імплементації перехідного правосуддя потребують підтримки з боку парламенту та уряду України для спільного вирішення багатьох проблем: документування та розслідування воєнних злочинів, встановлення історичної правди, розвиток соціального діалогу, захист жертв конфлікту та перспективи національного примирення.
3. Результати звіту стверджують, що присутні всі передумови для початку розслідування ситуації в Україні відповідно до статті 53 (1) (a) – (c) Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Дослідження також підтверджує, що немає факторів, які б зробили неприйнятними для МКС потенційні справи, що впливають із ситуації на сході України. Зокрема, органи влади України яскраво демонструють своє небажання розслідувати та переслідувати за злочини, вчинені ЗЗФ, а також визнавати постраждалих від насильства, заподіяного членами ЗЗФ, навіть при наявності очевидних ознак насильства, тобто тілесних ушкоджень. Така ж низька активність демонструється правоохоронними органами України щодо розслідування злочинів, скоєних членами НЗФ. Крім того, злочини були скоєні на території України громадянами України та Росії. Сторони, причетні до скоєння злочинів, включають членів НЗФ, які часто діяли за підтримки або прямої участі збройних сил Росії, членів ЗЗФ, зокрема підрозділи ЗСУ, МВС, добровольчих батальйонів і СБУ, а також членів збройних сил Росії або сил спеціального призначення Росії. З огляду на це, для Офісу Прокурора МКС буде логічним якомога швидше почати розслідування для вирішення проблеми несправедливості і безкарності на користь багатьох жертв злочинів та їхніх родичів.
4. Матеріали дослідження дають підстави вважати, що під час воєнного конфлікту на сході України в 2014–2020 рр. були вчинені такі злочини проти людяності та воєнні злочини, що кваліфікуються за статтями 7 та 8 Римського статуту⁷⁴:

⁷⁴ Violent Crimes Committed During the Armed Conflict in Eastern Ukraine between 2014–2018, section 5, <http://khpq.org/en/index.php?id=1543997604>

вбивства (позасудові страти, закатовані до смерті, загиблі цивільні особи внаслідок одиночних пострілів), статті 7 (1) (a), 8 (2) (a) (i), 8 (2) (c) (i) Статуту;

загибель цивільних осіб і руйнування цивільних об'єктів (умисні обстріли, невибіркові обстріли, загиблі внаслідок вибухів – міни, розтяжки та інші, руйнування та пошкодження житлових будинків і об'єктів інфраструктури), стаття 8 (2) (b) (i), (ii), (iv), (v), (ix), 8 (2) (e) (i), (ii), (iv) Статуту;

використання осіб, що охороняються, як «живих щитів», стаття 8 (2) (b) (xxiii) Статуту;

затримання (ув'язнення) або інше жорстоке позбавлення фізичної волі в незаконних місцях утримання під вартою, стаття 7 (1) (e) Статуту;

тортури і жорстоке поводження, статті 7 (1) (f), 8 (2) (c) (i) Статуту;

сексуально та гендерно обумовлене насильство, статті 7 (1) (g), 8 (2) (b) (xxii), (e) (vi) Статуту;

насильницькі зникнення, стаття 7 (1) (i) Статуту;

посягання на людську гідність (паради полонених, примус полонених з'їсти знаки розрізнення на формі, примус полонених перепоховати трупи, які розклалися тощо), стаття 8 (2) (b) (xxi), (c) (ii) Статуту;

переслідування ідентифікованої групи (роми, члени ЛГБТ-спільноти, віруючі церков, які не визнаються Московським патріархатом), стаття 7 (1) (h) Статуту;

злочини проти ув'язнених, які перебувають під вартою в установах на непідконтрольній уряду території, стаття 8 (2) (a) (i), (ii), (vi), (b) (iv), (xxiii), (c) (i), (ii), (iv) Статуту.

5. Притягнення до кримінальної відповідальності українською стороною осіб, винних у скоєнні воєнних злочинів і злочинів проти людяності пов'язане з такими складнощами і об'єктивними перешкодами:

українське законодавство виявилось не готовим до його застосування в умовах агресії, анексії частини території України, вчинення воєнних злочинів і злочинів проти людяності;

правоохоронна і судова системи також виявилися не готовими до швидкого та ефективного реагування на злочини, що скоюються в умовах збройного конфлікту, з урахуванням новизни і специфіки останніх;

судді Донецької та Луганської обласей, які розглядають основний обсяг справ, пов'язаних зі збройним конфліктом, через значні ділові та особисті зв'язки з населенням ОРДЛО є об'єктом тиску з боку різних груп, що негативно впливає на незалежність і об'єктивність судового процесу;

відсутність доступу до архівів і баз даних, потерпілих і свідків, які перебувають на непідконтрольній території, для проведення процесуально-слідчих дій.

6. Переслідування громадян Росії, які вчинили злочини пов'язані зі збройним конфліктом на Донбасі, і перебувають зараз на території Росії, ускладнене тим, що в Кримінальному кодексі РФ фактично немає норм, що криміналізують діяння щодо порушення норм Міжнародного гуманітарного права. Незважаючи на участь Росії у всіх 4-х Женевських Конвенціях і 2-х Додаткових Протоколах до них, до Кримінального Кодексу РФ досі не інкорпоровані норми, що передбачають кримінальну відповідальність за воєнні злочини і злочини проти людяності, зафіксовані в цих міжнародних документах. Нечисленні статті КК РФ, що стосуються складів цих злочинів,

сформульовані в настільки узагальненому вигляді, що є «сплячими». Кримінальне переслідування громадян Росії, які брали участь у НЗФ на Донбасі на стороні самопроголошених республік, за статтями за найманство (ст. 359 КК РФ) та за організацію незаконного збройного формування або участь у ньому (ст. 208 КК РФ), вимагає політичної волі керівництва правоохоронних органів Росії, яка на цей момент відсутня.

7. З огляду на весь комплекс проблем, що стосуються судових форм переслідування осіб, винних у скоєнні воєнних злочинів і злочинів проти людяності, цей звіт акцентує особливу увагу на механізм універсальної юрисдикції як такий, що відкриває широкі можливості, поряд з іншими механізмами МКС і ЄСПЛ. При цьому наявна проблема обмеженості ресурсів на тлі великої кількості потенційних підозрюваних не заперечує можливості європейських країн порушувати кримінальні розслідування ще до приїзду підозрюваного в ту чи іншу країну. Практична доцільність диктує, звісно, ініціювання таких розслідувань за місцем перебування більшості доказів, свідків і потерпілих.

8. Збройний конфлікт на території України викликав найбільшу міграцію в Європі після Другої світової війни, яка поглинула не менше 3 млн осіб. Більше 460 тисяч українців втекли від воєнного конфлікту в Росію, близько 360 тисяч з них отримали громадянство РФ за спрощеною процедурою. Серед ключових проблем, з якими зіткнулися переселенці в Україні та РФ – відновлення і оформлення зниклих документів, пошук житла, працевлаштування, соціальний захист, забезпечення медичною допомогою, соціально-психологічна реабілітація.

9. Аналіз кількості та територіальної поширеності жертв збройного конфлікту, дій органів влади щодо компенсації заподіяних населенню збитків дозволяє стверджувати, що в Україні відсутні:

комплексна державна стратегія соціального захисту цивільних осіб, які постраждали внаслідок бойових дій;

централізована система обліку збитків, понесених у зв'язку зі збройним конфліктом, що призводить до неможливості оцінити масштаб втрат і розрахувати необхідний розмір допомоги жертвам конфлікту;

державний реєстр пошкодженого/зруйнованого нерухомого майна;

механізми ефективного розслідування та судового розгляду справ за фактами спричинення шкоди внаслідок збройного конфлікту;

оцінка житлових потреб ВПО та спеціальні загальнодержавні програми виключно для ВПО, які створювали б можливості придбання у власність, отримання пільгового кредитування, оренди на пільгових умовах чи іншим чином отримання житла.

Рекомендації

Викладений матеріал дозволяє сформулювати низку рекомендацій для органів влади України, реалізація яких може сприяти процесам подолання наслідків збройного конфлікту, мирної реінтеграції та соціального діалогу.

1. Звернути увагу органів влади на необхідність комплексної, тривалої та витратної підготовчої роботи для гармонійного переходу від воєнного до мирного часу, з урахуванням вимог справедливого ставлення до всіх учасників збройного конфлікту, а також того, що концепція такого переходу повинна бути розроблена вже зараз, на основі міжнародних принципів перехідного правосуддя. Орієнтувати неурядові та державні інститути, діяльність яких пов'язана з питаннями збройного конфлікту, на активний інклюзивний процес розробки української моделі перехідного правосуддя.
2. Ініціювати розробку, спільне обговорення з громадянським суспільством і подальший розгляд законопроектів, спрямованих на реституцію майна та виплату компенсацій ВПО, удосконалення процесу кримінального переслідування осіб, винних у скоєнні воєнних злочинів і грубих порушеннях МГП.
3. Розробити обласні житлові програми для ВПО та запровадити конкретні рішення на місцевому рівні, які б надавали можливості для ВПО придбати житло на умовах співфінансування з обласних бюджетів або орендувати житло (виведення житлових об'єктів, у яких мешкають ВПО, з фондів тимчасового житла для передачі їх в оренду чи у власність ВПО; переведення об'єктів нежитлового фонду в житловий з метою їхньої подальшої реконструкції під житлові приміщення для розміщення ВПО тощо).
4. Розробити та прийняти програму відновлення зруйнованого або пошкодженого під час проведення військових дій житла та об'єктів інфраструктури.
5. Запровадити спеціальний реєстр втраченої або залишеної власності внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших цивільних осіб, які постраждали внаслідок конфлікту, включно з документуванням будь-якого продажу такого майна, та отримувати від ВПО інформацію про обставини продажу з метою виявлення випадків примусового продажу.
6. Запровадити незалежну, прозору та недискримінаційну процедуру документування, розслідування та перевірки права власності та інших майнових прав на житло, землю та інше майно.
7. Звернути увагу органів влади на необхідність підвищення якості законодавства, а також процедур його розробки та прийняття, враховуючи загальні міжнародні зобов'язання у сфері прав людини, зобов'язання захисту осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації, рівної участі в цих процесах організацій громадянського суспільства (жертв збройної агресії, жінок, дітей, молоді, правозахисних організацій).
8. Розробити нормативно-правову базу щодо формування державного реєстру фізичних осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту (загиблі, поранені, які втратили майно), яка одночасно визначить процедури з ведення такого реєстру, механізми взаємодії та обміну інформацією зацікавлених органів державної влади та місцевого самоврядування, а також визначить державний орган, відповідальний за адміністрування цього реєстру.
9. Невідкладно запровадити реєстрацію даних щодо кількості цивільних осіб, зокрема внутрішньо переміщених осіб, у яких виникли проблеми зі здоров'ям внаслідок поранень, контузії, каліцтва чи іншого захворювання, спричиненого бойовими діями чи їх наслідками.

10. Розробити механізм встановлення причинно-наслідкового зв'язку між захворюванням цивільної особи та подіями збройного конфлікту, з подальшим переглядом відповідних виплат за рахунок загальнообов'язкового державного соціального страхування.
11. Запровадити порядок надання послуг із психологічної реабілітації та допомоги цивільним особам, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, та їхнім сім'ям.
12. Забезпечити вільний доступ внутрішньо переміщених осіб до їх накопичень у банківських установах та гарантувати їм право доступу до їх коштів без обмежень або дискримінації.
13. Пришвидшити прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення гармонізації кримінального законодавства з положеннями міжнародного права», спрямованого на вдосконалення норм Кримінального кодексу України в частині запровадження кримінальної відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності (геноцид, агресія, позасудові страти, насильницьке зникнення тощо).
14. Створити Національний центр документування фактів порушення прав людини внаслідок збройного конфлікту, який міг би інтегрувати необхідні елементи наявних державних реєстрів з можливостями обміну даними по запити, обробки даних по всіх реєстрах та засобами захисту персональних даних.
15. Активізувати розслідування злочинів, скоєних проти цивільного населення внаслідок збройного конфлікту.
16. Забезпечити право цивільних осіб на свободу пересування через лінію розмежування шляхом створення додаткових транспортних коридорів, контрольних пунктів в'їзду-виїзду та спрощення пропускних процедур.
17. Розширити практику застосування українськими державними органами документів, виданих квазіорганами влади на непідконтрольних територіях.
18. Розглядати як пріоритет безпеку місцевого населення під час розміщення військовослужбовців ЗСУ на території населених пунктів, не допускати використання мирного населення як «живого щита», розміщуючи підрозділи ЗСУ серед житлових масивів і наражаючи на ризик життя і здоров'я жителів, їх будинки, об'єкти інфраструктури. Заборонити військовим підрозділам відкривати вогонь з території населених пунктів.

CivilM+ – незалежна міжнародна платформа громадянського суспільства, створена в 2017 році. Сьогодні в неї входять 19 громадських організацій і експерти з України, Росії, Німеччини, Нідерландів, Польщі, Словаччини та Франції. Місія CivilM + – сприяти об'єднанню громадських ініціатив, які працюють для мирного вирішення конфлікту на Донбасі, його відновлення як мирного, інтегрованого та розвиненого регіону демократичної України і єдиної Європи. Зокрема, члени CivilM + інформують уряди та громадськість своїх країн про збройний конфлікт на сході України, реалізують проекти в сферах миротворчості, перехідного правосуддя, діалогу і прав людини.

Більше інформації – на сайті civilmplus.org та Фейсбук-сторінці

www.facebook.com/civilmplus

Auswärtiges Amt

Разом для подолання конфлікту на Донбасі